

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΞΑ' • ΤΕΥΧΟΣ 1 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟΠΝΟΟ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΚΡΗ

Ευάγγελου Δ. Θεοδώρου σελ. 3-5

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΘΥΜΙΑΜΑΤΟΣ

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου σελ. 6-9

ΕΙΣ ΤΑ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

Ἀγίου Γρηγορίου Θεολόγου σελ. 10-11

Η «ΦΩΝΗ» ΤΟΥ ΨΑΛΤΗ

Ἀγγελου Γ. Μαντᾶ σελ. 12-15

ΚΥΡΙΑΚΑ ΑΛΛΗΛΟΥΙΑΡΙΑ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

Γρηγορίου Θ. Στάθη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου σελ. 16-18

«ΓΡΑΦΕΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ» ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου - Πρεσβυτέρου Ἀδαμαντίου Αὐγουστίδη σελ. 19-22

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ β'

Ἀρχιμ. Κυρίλλου Μισιακούλη σελ. 23-24

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Ἰωάννου Φουντούλη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου σελ. 25-26

ΕΝΑΣ ΑΦΑΝΗΣ ΑΓΙΟΣ ΠΕΡΕΥΣ

σελ. 27

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

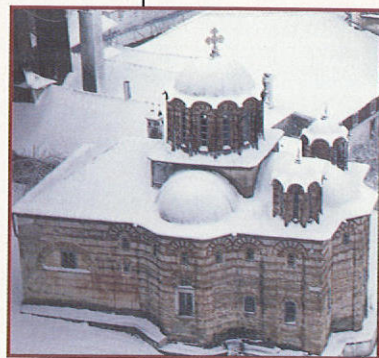
Τῶν Σεβ. Μητροπολίτου Χαλκίδος κ. Χρυσοστόμου καὶ Ἀρχιμ. Ἰγνατίου Σωτηριάδη σελ. 28

ΕΠΚΑΙΡΑ

Μανώλη Μελινοῦ σελ. 29

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

σελ. 30-31

(Χιονισμένο καθολικό)

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαίο περιοδικό για τους ιερείς

Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ

Τηλ: 72.18.308, Fax: 72.18.336

Διεύθυνση Διαδικτύου τῆς Ἐκκλησίας

<http://w.w.w.ecclesia.gr>

Ἡλεκτρονική διεύθυνση:

e-mail: iera-synodos@ecclesia.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ

τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ὑπὸ τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Σαλῶνων κ. Θεολόγος, Ἀρχιγραμματεὺς Ἰεράς Συνόδου

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Ευάγγελος Δ. Θεοδώρου Ὁμότ. Καθηγητῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν Τακτικό μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

Ευάγγελος Π. Λέκκος

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἀριστομένης Ματσάγγας, Διδάκτωρ Παν/μίου

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Χρήστος Καραγιάννης, Μ. Th.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ
-ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ
<http://www.livanis.gr>

Τὸ μεγαλόπνοο ἀνακαινιστικὸ ἔργο τοῦ πατρὸς Γεωργίου Μακρῆ

(Ἐπισημάνσεις ἐξ ἀφορμῆς τῆς 130ετηρίδος τῆς γεννήσεως
καὶ τῆς 60ετηρίδος τοῦ θανάτου αὐτοῦ)

β'

Τοῦ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

5) Ἀπὸ τοὺς ἄξονες τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀνακαινιστικῆς προσφορᾶς τοῦ πατρὸς Γεωργίου Μακρῆ πρέπει νὰ ἐξαρθῆ τὸ γεγονός ὅτι σὲ μιὰ ἐποχῇ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ πλείστοι τῶν σκαπάνέων τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας προτιμοῦσαν τὴ δρᾶσι τους ἀνεξαρτήτως καὶ ἐκτὸς τῆς ἐνορίας, ὁ φωτισμένος αὐτὸς κληρικὸς συνέδεσε τὴν πραγματοποίησι τῶν ἀνακαινιστικῶν ὁραματισμῶν του μὲ τὴν ζωὴ τῆς ἐνορίας. Αὐτὸ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν Ποιμαντικὴ ὡς τὸ ἰδεῶδες, πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ τείνη πᾶσα ἱεραποστολικὴ δραστηριότης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

6) Σὲ μιὰ ἐποχῇ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἀξιόλογες χριστιανικὲς κινήσεις δὲν εἶχαν ἀκόμα ἀναλάβει συστηματικὴ προσπάθεια γιὰ τὴ δημιουργία χριστιανικῶν οἰκογενειῶν καὶ θαλερῶν «κατ' οἶκον Ἐκκλησιῶν», πρᾶγμα ποὺ εἶχε ὡς συνέπεια τὴ δημιουργία προλεταριάτου εὐσεβῶν ἀγάμων, ποὺ οὐσιαστικῶς ζοῦσαν σὲ ἀπραξία χωρὶς νὰ ἐπιδίδονται σὲ ἔμπρακτο ἱεραποστολικὸ ἢ συστηματικὸ διακονικὸ ἔργο πρὸς περίθαλψιν τοῦ Κυρίου στὸ πρόσωπο τῶν ἀσθενῶν καὶ πασχόντων ἀδελφῶν του, ὁ πατὴρ Γεώργιος Μακρῆς, ὡς ἕγγαμος καὶ ἀρχηγὸς πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἐμφύσησε στὰ πνευματικά του τέκνα τὴν ἀντίληψιν ὅτι στὶς τάξεις αὐτῶν ὁ εὐλογημένος ἐν Χριστῷ γάμος πρέπει νὰ εἶναι ὁ κανὼν, ἐνῶ ἡ ἀγαμία εἶναι ἡ ἐξαίρεσις τῶν ἐχόντων εἰδικὴ κλήσι, εἰδικὸ χάρισμα καὶ εἰδικὸ πνευματικὸ ἐξοπλισμὸ, γιὰ τὰ ὁποία ὁ Κύριος τόνισε: «Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται... Ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω» (Ματθ. ιθ',

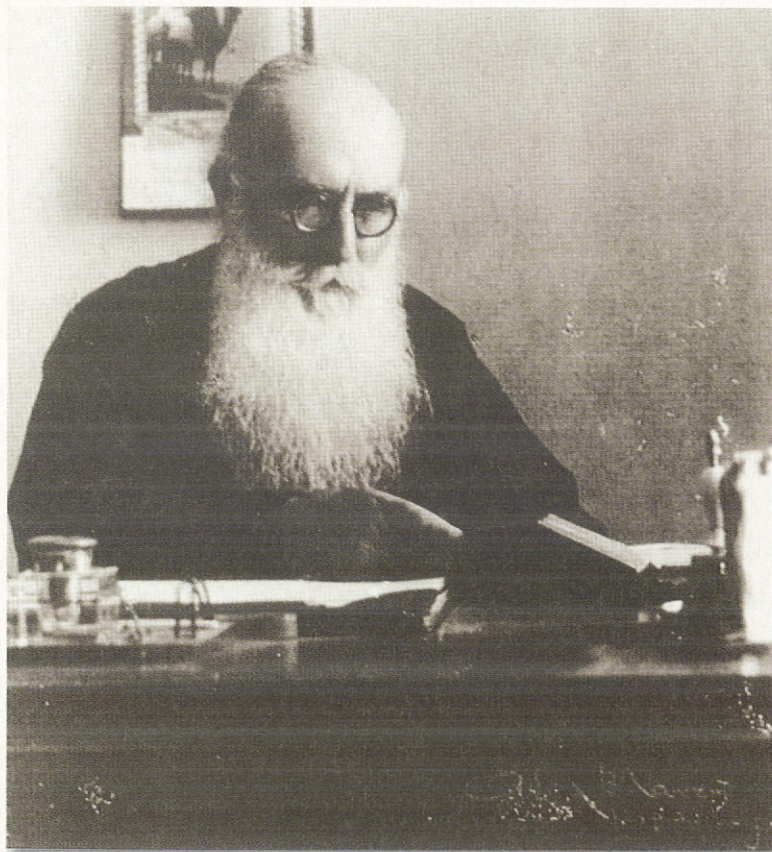
11). Ὁ πατὴρ Γεώργιος Μακρῆς, ἂν καὶ ἦταν ἕγγαμος, ἐκτιμοῦσε πολὺ τὸν χαρισματικὸ χαρακτῆρα τῆς γνησίας παρθενικῆς ζωῆς καὶ ἐν Χριστῷ ἀγαμίας.

Γι' αὐτό, ἀπὸ τὴν προϋσταμένη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, χρησιμοποιοῦντο ὡς συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ τῶν δύο τάξεων τῶν ἀγάμων καὶ τῶν ἐγγάμων κληρικῶν καὶ τοῦ ἀνατέθηκε τὸ ἔργο τῆς ἐπιτευχθείσης ἐναρμονίσεως τῶν σχέσεων αὐτῶν, οἱ ὁποῖες εἶχαν διαταραχθῆ μέσα στὴν περιλαμβανούσα καὶ τὸν Πειραιᾶ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν.

7) Ἐπειτα πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ ὅτι ὑπῆρξαν σημαντικὲς ἢ ὠστικὴ δύναμις καὶ ἡ ὠσμωτικὴ πίεσις, ποὺ ἐκδηλώθηκαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ περὶ ἀγάμων καὶ ἐγγάμων ἰδεώδους τοῦ φωτισμένου κληρικοῦ τοῦ Πειραιῶς. Ὁ γράφων, ποὺ δὲν εἶχε μὲν τὸν π. Γεώργιο Μακρῆ ὡς πνευματικὸν ἐξομολόγον, ἀλλ' ὅμως ἤδη ὡς φοιτητῆς εἶχε συνδεθῆ διὰ φιλίας μὲ μερικὰ ἐκλεκτὰ καὶ διακεκριμένα πνευματικὰ τέκνα τοῦ ἱερέως αὐτοῦ καὶ εἶχε ὑποστῆ ἄμεσες ἢ ἔμμεσες τὶς εὐεργετικὲς βιοθεωριακὲς ἐπιδράσεις τους, ἔχει τὴν ἄμεση προσωπικὴ ἐμπειρία περιστατικῶν καὶ γεγονότων, ποὺ συνδέθηκαν μὲ πνευματικὲς ἀναταράξεις μέσα στοὺς χριστιανικοὺς κύκλους τῆς πατρίδος μας, οἱ ὁποῖες προκλήθηκαν ἀπὸ τὶς ἴδιες ἐπιδράσεις. Μία ἐκ τῶν ἀναταράξεων αὐτῶν ἀφοροῦσε ἀκριβῶς στὸ ζήτημα τῶν διαλεκτικῶν σχέσεων μεταξὺ ἐγγάμων καὶ ἀγάμων.

Στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 20οῦ αἰῶνος μὲ κριτικὴ, ποὺ ἀσκήθηκε

στην πορεία των μεγάλων χριστιανικών κινήσεων με τὰ κριτήρια των διακεκριμένων πνευματικών τέκνων του παπα-Μακρή, που ἦσαν καὶ κριτήρια ἄλλων συλλογικών ἀνακαινιστικῶν προσπαθειῶν, τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε κάποτε νὰ γραφῆ ἡ Ἱστορία, οἱ ἡγέτες τῶν μεγάλων χριστιανικῶν κινήσεων ὁδηγήθηκαν ἀναμφιβόλως σὲ ἀξιέπαινη αὐτοκριτικὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ βεληνεκές, τὶς κατευθυντήριες γραμμὲς καὶ τὰ κέντρα τοῦ βάρους τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα σπουδαιότητου πνευματικοῦ τῶν ἔργου. Ἔτσι ἔγινε σημαντικὴ ἀνανέωσις καὶ ἀναβάθμισις τῶν προσπαθειῶν τους τόσο πρὸς ἐπαρκῆ διαφώτισι τῶν πνευματικῶν τους τέκνων ἢ ὁπαδῶν τους γιὰ τὴν ἀνάγκη δημιουργίας χριστιανικῶν οἰκογενειῶν, ὅσον καὶ πρὸς κινήτοποίησι πολυπληθῶν κύκλων «ἀφιερωμένων» στὸν Θεὸ ἀγάμων εἴτε πρὸς ἔνταξι καὶ ἀφιέρωσι σὲ ἐνεργὸ διακοινικό-κοινωνικό ἔργο, πού θὰ ἦταν συμβατό με τὸ ιδεῶδες τῆς ἐν Χριστῷ ἀγαμίας, εἴτε πρὸς ἐπιδίωξι κοινωνίας γάμου. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ

τότε ἀκουσθέν, ὅτι ὁ ἀείμνηστος ἀρχιμανδρίτης πατὴρ Σεραφεῖμ Παπακώστας, ὡς Προϊστάμενος τῆς μεγαλύτερης καὶ ἀκμάζουσας τότε ἱεραποστολικῆς ἀδελφότητος, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τῆς μνημονευθείσης κριτικῆς, συνεκάλεσε σὲ εἰδικὴ σύναξι πλῆθος ἀγάμων γυναικῶν, πού ζοῦσαν ὄχι στὴ μυσταγωγικὴ καὶ ἀναγωγικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν θαυμασιῶν γυναικείων μοναστηριῶν μας, ἀλλὰ μέσα στὴν κοινωνία καὶ στὸν κόσμον με ἀμηχανία καὶ ἔλλειψι ἀνωτέρου προορισμοῦ, καί, –ὅπως μοῦ ὑπενθυμίζουν σημειώσεις μου ἀπὸ ἀφηγήσεις συνεργατῶν τοῦ πατρὸς Σεραφεῖμ, ὁ διακεκριμένος αὐτὸς κληρικός–, εἶπε σ’ αὐτὲς σὲ τόνο κάπως αὐστηρό, ὅτι ἢ πρέπει νὰ ἀξιοποιήσουν τὴν ἀγαμία καὶ νὰ γίνουν λ.χ.

ἀδελφές νοσοκόμες, εἴτε νὰ ἀναζητήσουν χωρὶς ἀνάβολὴ γαμπρὸ καὶ νὰ δημιουργήσουν χριστιανικὲς οἰκογένειες. Μάλιστα κατέκρινε τὴν ἀγαμία, πού ἐπιλέγεται ἔνεκα ἔλξεως ἀπὸ ἄλλους καὶ ἐξ ἀνθρωπαρεσκείας ἢ ἔνεκα ἐπιπολαίας ἀποφάσεως. Παρόμοια ἐλέχθησαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ τοὺς πνευματικούς πατέρες τῆς ἀδελφότητος καὶ πρὸς τοὺς ἀγάμους ἀνδρες. Καὶ ποῦ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα; Ἐν πρώτοις, δεκάδες γυναικῶν, ἂν καὶ πολλῆς, σὲ κάποιαν προχωρημένη ἡλικία, ἐντάχθηκαν ὁμαδικῶς στὴν τότε δημιουργηθεῖσα καὶ ἕως σήμερα ἀκτινοβολοῦσα Γυναικεία Ἀδελφότητα Ἀδελφῶν Νοσοκόμων «Εὐνίκη», ἐκπαιδεύθηκαν καὶ ἔγιναν ἄριστες ἀδελφές νοσοκόμες, περιζήτητες στὰ νοσοκομεῖα καὶ στὰ νοσηλευτικὰ ἰδρύματα γιὰ τὴν ἀνώτερη ποιότητα τῆς χριστιανικῆς νοσηλευτικῆς προσφορᾶς τους. Μάλιστα μερικὲς ἐξ αὐτῶν (οἱ Βασιλικὴ Λανάρα, Ὁλγα Ραγιᾶ, Χρυσάνθη Πλατῆ) διέπρεψαν ὡς Καθηγήτριες Νοση-

λευτικής στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐπειτα, ὅπως εἶπαν κάποιοι ἀστειευόμενοι σέ σχῆμα ρητορικής ὑπερβολῆς, τὰ Γραφεῖα τῶν θυγατρικῶν ὀργανώσεων, πού δροῦσαν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἰδίας ἀδελφότητος, μεταβλήθηκαν σέ «*γραφεῖα συνοικεσίων*», διότι ἔγιναν τότε ἀρκετὰ «*χριστιανικά προξενιά*» καὶ ἔτσι μὲ εὐλογημένους γάμους δημιουργήθηκαν ἐκλεκτὲς «*κατ' οἶκον ἐκκλησίες*». Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω καὶ τὸ ἐξῆς πραγματικὸ γεγονός: Μία κοπέλλα φιλικῆς οικογενείας ὑπέβαλε στή σύζυγό μου τὴν ἐξῆς ἐκ πρώτης ὄψεως ἀστεία, ἀλλὰ πλήρη οὐσιαστικοῦ περιεχομένου, εἰλικρινείας καὶ ἐλπίδος παράκλησι: «*Βοηθήστε σεῖς καὶ ὁ κ. Θεοδώρου νὰ ἐγγραφῶ καὶ γίνω μέλος τῆς χριστιανικῆς αὐτῆς κινήσεως, διότι ἔχω πληροφορηθῆ ὅτι ἐκεῖ οἱ κοπέλες βρίσκουν καλοὺς γαμπρούς!*»

8) Ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ὠστικὴ δύναμις, πού ἐκπορεύθηκε ἀπὸ διακεκριμένα πνευματικὰ τέκνα τοῦ παπα-Μακρῆ, ἔγινε ἔκδηλη καὶ εἰς τὸ ὅτι ἀπὸ τοὺς κύκλους τοῦ ἀειμνήστου πρωτεργάτου τῆς πνευματικῆς ἀφυπνίσεως τοῦ Πειραιῶς προῆλθαν ἐκλεκτοὶ φορεῖς μιᾶς ἀνακαινιστικῆς προῆς (λ.χ. Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, Σοφοκλῆς Χατζιδάκης, Ἰωάννης Μόσχος, Νικόλαος Μπουγάτσος, Ἰωάννης Τιμαγένης κ.ἄ.), πού συνετέλεσαν σημαντικῶς στὴν ἀναζωπύρησι μερικῶν τομέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου δράσεως τῶν χριστιανικῶν κινήσεων. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν (ὡς λ.χ. ὁ διαπρεπὴς Καθηγητῆς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης) συνετέλεσαν σημαντικῶς στὴν ἀφύπνισι ἐκ τῆς στατικότητος τῶν μεθόδων, πού ἐχρησιμοποιοῦντο στοὺς τομεῖς τῆς Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς, καὶ ὠδήγησαν τοὺς φορεῖς αὐτῆς σέ ἀναθεώρησι τῶν μεθόδων τούτων. Ἄλλ' ἢ ἀνανεωτικὴ αὐτὴ κίνησις ἀφ' ἑνὸς προέβαλε τὸ αἶτημα τῆς δημιουργίας ὠλοκληρωμένου καὶ ὑγιοῦς ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ μιλήσωμε καὶ στὴ συνέχεια, καὶ ἀφ' ἑτέρου, υἰοθετηθεῖσα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν περιστάσεων ἀπὸ

μὴ καταλλήλως προετοιμασμένα καὶ εἰδικῶς ἐξωπλισμένα πρόσωπα ἢ καὶ συναντήσασα ἀντιδράσεις ἀπὸ ἐκείνους, πού ἔβλεπαν μὲ καχυποψία ὡς ἐπικίνδυνη κάθε νεωτερίζουσα κάπως στρατηγικὴ καὶ τακτικὴ δράσεως, ὠδήγησε σέ πολωτικὲς ἀντιθέσεις, σέ θλιβερὰ διασπάσεις πρώην ὁμοσκήνων καὶ ὁμοδιαίτων ἀδελφῶν καὶ σέ ποικίλες πνευματικὲς ζυμώσεις, οἱ ὁποῖες σέ τελευταία ἀνάλυσι ἀπεδείχθησαν ὠφέλιμες, διότι λ.χ., ἀφ' ἑνὸς ὠδήγησαν ἀρκετοὺς στὰ μοναστήρια μὲ τὸ αἶτημα τῆς ἀναζωογονήσεως τοῦ μοναχισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου κατέστησαν συνειδητὴ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀναβαθμίσεως τῆς ἐνορίας καὶ τρίτον ἔφεραν στὸ προσκῆνιο τὸ αἶτημα τῆς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐνοποιήσεως τῶν κηρυκτικῶν, κατηχητικῶν, ποιμαντικῶν, διακονικο-κοινωνικῶν δραστηριοτήτων τῶν ἱεραποστολικῶν κινήσεων ὑπὸ τὴν ἄμεση αἰγίδα τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας. Τελευταῖο δείγμα προβολῆς τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι στὰ «*Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 2001*», γιὰ πρώτη φορὰ παρατίθενται πληροφορίες καὶ γιὰ τοὺς «*Συλλόγους Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολῆς*».

Εἶναι βέβαιον ὅτι μὲ τὴν χρῆσι τῆς ἱστορικογενετικῆς μεθόδου, ὅπως ἤδη ἐπισημάναμε, θὰ ἀνακαλύψουμε ὅτι τὸ ἀνακαινιστικὸ ἔργο τοῦ παπα-Μακρῆ συνετέλεσεν, ὥστε στὰ «*ὀφθαλμοφόρα*», μέρη τοῦ ἀναμφιβόλως θαλεροῦ καὶ καλλικάρπου δένδρου τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος, νὰ ἐντεθοῦν ζωτικὰ «*ἐνθέματα*» («*ἐμβόλια*») καὶ ἔτσι μὲ ἀρμονικὴ «*σύμφυσι*» νὰ κυκλοφορήσουν στὸ δένδρο αὐτὸ νέοι ζωτικοὶ χυμοὶ καὶ νὰ παραχθοῦν νέες ὠραιότερες ποικιλίες καρπῶν.

Στὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ ἀναφερθοῦμε στὴ συμβολὴ τοῦ πατρὸς Γεωργίου Μακρῆ στὴν ἀνάπτυξι τοῦ κατηχητικοῦ καὶ λειτουργικοῦ ἔργου, στὸν τομέα τῆς ἰ. ἐξομολογήσεως καὶ στὴ διάδοσι τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τοῦ διακονικο-κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἰδεώδους καὶ στὴν ἐμφύχωσι τῆς «*Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος Ἐποικοδομητῆς Ἐλπίδος*» (Χ.Α.Ε.Ε.)

ΘΕΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΘΥΜΙΑΜΑΤΟΣ

Του Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου

Ἱστορικά

Τὸ θυμίαμα στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις. Ἦταν δεῖγμα ἀναγνώρισης τῆς ὑπερέχουσας ἀξίας τοῦ Θεοῦ, ἦταν σύμβολο ὑποταγῆς καὶ ἀφοσίωσης. Στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη* ἔχουμε τὴν περιγραφή του καὶ τὸ μείγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖτο. Συγκεκριμένα, στὸ *Ἐξόδου* 30, 34-38 ὁ Θεὸς δίδει ἐντολὴ νὰ ἀποτελεῖται τὸ θυμίαμα ἀπὸ 4 συστατικὰ στοιχεῖα, ἀπὸ *στακτή, ὄνυχα, χαλβάνη* καὶ *λίβανο*. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἔννοιες «θυμίαμα» (ἢ μοσχοθυμίαμα) καὶ «λίβανι» δὲν ταυτίζονται. Τὸ λίβανι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαρτίζεται τὸ θυμίαμα. Στὰ χρόνια τοῦ Κυρίου τὸ ἑβραϊκὸ θυμίαμα ἀποτελεῖτο ἀπὸ 13 ἀρωματώδη στοιχεῖα, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Ἰώσηπος. Ἡ *Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου* περιεῖχεν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὸ «*χρυσοῦν θυμιατήριον*», μέσα στὸ ὁποῖον ἔκαιαν κάρβουνα καὶ ὁ Ἱερέας πετοῦσε ἀρκετὸ θυμίαμα καὶ ἔπειτα γονάτιζε καὶ προσευχόταν στὸν Θεό. Στὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντος ὑπῆρχε τὸ *θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος*, στὸ ὁποῖο ἐθυμιάζε κάθε ἡμέρα ἓνας Ἱερεὺς. Ὁ Ἱερεὺς δέ, πού τοῦ ἔπεφτε ὁ κλῆρος νὰ θυμιάσει, ἐθεωρεῖτο ὅτι ἀξιωνόταν μεγάλης τιμῆς ἀπὸ τὸν Θεό. Τοῦτο συνέβη καὶ μὲ τὸν Ζαχαρία, πατέρα τοῦ τιμίου Προδρόμου, πού κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θυμιάματος δέχθηκε ἀπὸ τὸν Ἄγγελο τὴν πληροφορία ὅτι θὰ γεννήσει σ' αὐτὴ τὴν προχωρημένη ἡλικία καὶ μὲ τὴ γυναίκα του στεῖρα τὸν Βαπτιστῆ. Ἡ ὥρα τοῦ θυμιάματος στοὺς Ἑβραίους ἦταν συγκλονιστικὴ γιὰ τοὺς συμβολισμούς της. Καὶ οἱ εἰδωλολάτρεις χρησιμοποιοῦσαν θυμίαμα στὴ λατρεία τους, ὅπως

οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Φοῖνικες, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι κλπ. Σὰς ὑπενθυμίζω τὶς περιπτώσεις ἀγίων χριστιανῶν μαρτύρων πού, ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθησαν νὰ ρίψουν θυμίαμα ἐμπρὸς στὰ εἰδῶλα, ἐθυσιάσθησαν οἱ ἴδιοι. Θυμίαμα προσεφέρετο καὶ πρὸς τὸν Ρωμαῖο Αὐτοκράτορα, πού ἐλατρεύετο ὡς Θεός. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ γιὰ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἀνθρώπους πού εἶχαν δοξασθῆ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Κατὰ τὸν ἱστορικὸ Θεοδώρητο, ὁ Ἰουλιανὸς Παραβάτης ἀξίωνε νὰ τοῦ καίνε θυμίαμα.

Συμβολισμοὶ

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία παρέλαβε ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους τὸ θυμίαμα καὶ τὸ καθιέρωσε καὶ στὴ δική της λατρεία. Τοῦ προσέδωσε δὲ πνευματικούς συμβολισμούς, πού ἀξίζει νὰ θυμηθοῦμε.

1. Τὸ θυμίαμα ἐν πρώτοις συμβολίζει τὴν προσευχή, πού ἀνεβαίνει πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. «*Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου...*». Εἶναι ἡ ὁρμὴ τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἄνω. Καὶ ταυτόχρονα συμβολίζει καὶ τὴν ζέου-

σαν ἐπιθυμία μας νὰ γίνει ἡ προσευχή μας δεκτὴ «εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς». Γράφει ὁ ἱερός Χρυσόστομος «ὥσπερ τὸ θυμίαμα καὶ καθ' ἑαυτὸ καλὸν καὶ εὐῶδες, τότε δὲ μάλιστα ἐπιδείκνυται τὴν εὐωδίαν, ὅταν ὁμιλήσῃ τῷ πυρί. Οὕτω δὲ καὶ ἡ εὐχὴ καλὴ μὲν καθ' ἑαυτήν, καλλίων δὲ καὶ εὐωδέστερα γίνεται, ὅταν μετὰ καὶ ζεύσῃ ψυχῆς ἀναφέρηται, ὅταν θυμιατήριον ἡ ψυχὴ γένηται καὶ πῦρ ἀνάπτῃ σφοδρόν». Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ διδάσκουμε τὸ λαὸ ὅτι, ὅταν προσεύχεται, καλὸν εἶναι νὰ καίει θυμίαμα στὸ σπίτι.

2. Συμβολίζει ἀκόμη τὶς γλώσσες πυρὸς τῆς Ἁγίας Πεντηκοστῆς, ὅταν ὁ Κύριος ἐξάπεστελε στους Μαθητὲς Του τὸ Πανάγιόν Του Πνεῦμα «ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν». Στὴν εὐχὴ ποὺ λέγει ὁ ἱερεὺς, ὅταν εὐλογεῖ τὸ θυμίαμα στὴν Πρόθεση, ἀναφέρει «Θυμίαμά Σοι προσφέρομεν Χριστέ ὁ Θεὸς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, ὁ προσδεξάμενος εἰς τὸ ὑπερουράνιον Σου θυσιαστήριον, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ Παναγίου Σου Πνεύματος». Μὲ τὸ θυμίαμα δηλ. ζητοῦμε ἀπὸ τὸν Κύριο νὰ μᾶς στείλει τὴν ἀγιοπνευματικὴν Του χάρι. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πιστοί, ὅταν τοὺς θυμιάζει ὁ Ἱερεὺς, κλίνουν ἐλαφρῶς τὴν κεφαλὴν σὲ δεῖγμα ἀποδοχῆς τῆς χάριτος αὐτῆς. Ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς τὴν σημασίαν τοῦ θυμιάματος: «Δηλοῖ τὴν ἀπ' οὐρανοῦ χάριν καὶ

δωρεὰν ἐκχυθεῖσαν τῷ κόσμῳ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εὐωδίαν τοῦ Πνεύματος καὶ πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν δι' αὐτοῦ ἀναχθεῖσαν».

3. Τὸ εὐῶδες θυμίαμα συμβολίζει ἐξ ἄλλου καὶ τὸν αἶνον, ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεό. Ἡ καύση τοῦ θυμιάματος σημαίνει τὴ λατρεία καὶ τὸν ἐξίλασμό. Τὸ δὲ εὐχάριστο συναίσθημα, ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ ἄρωμα τοῦ θυμιάματος σὲ ὅλο τὸ χῶρο τοῦ Ἰ. Ναοῦ, σημαίνει τὴν πλήρωση τῆς καρδιάς μας ἀπὸ τὴ θεία εὐαρέστηση, ποὺ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἀγάπης μας πρὸς τὸν Θεό. Στὴν περίπτωση αὐτὴ κάθε πιστὸς μετατρέπεται σὲ «εὐωδίαν Χριστοῦ».

4. Τὸ δὲ θυμιατήριον, ὅπου καίγονται τὰ κάρβουνα καὶ τοποθετεῖται τὸ θυμίαμα, συμβολίζει τὴν κοιλίαν τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία δέχθηκε στὰ σπλάγχνα τῆς σωματικῶς τὴν Θεότητα, ποὺ εἶναι «πῦρ καταναλίσκον», χωρὶς νὰ ὑποστῇ φθορὰν ἢ ἀλλοίωση. Κατὰ τὸν Ἅγιο Γερμανό, Πατριάρχη Κων/λεως «Ὁ θυμιατὴρ ὑποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πῦρ τὴν θεότητα καὶ ὁ εὐῶδης καπνὸς μνηνεῖ τὴν εὐωδία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προπορευομένην».

Καὶ ἄλλοῦ: «Ἡ γαστήρ τοῦ θυμιατηρίου νοηθεῖ ἂν ἡμῖν ἡ ἡγιασμένη μήτρα τῆς Θεοτόκου φέρουσα τὸν θεῖον ἄνθρακα Χριστόν, ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Διὸ καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς εὐωδίας ἀναδίδωσιν εὐωδιάζον τὰ σύμπαντα». Μὲ ἀπλὰ λόγια καὶ ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς περιγράφει αὐτὸν τὸν συμβολισμόν, λέγοντας: «Τὸ θυμιατὸ σημαίνει τὴν Δέσποινα, τὴν Θεοτόκο. Ὅπως τὰ κάρβουνα εἶναι μέσα στὸ θυμιατὸ καὶ δὲν καίεται, ἔτσι καὶ ἡ Δέσποινα ἢ Θεοτόκος ἐδέχθηκε τὸν Χριστόν καὶ δὲν ἐκάηκε, ἀλλὰ μάλιστα ἐφωτίσθηκε».

Λειτουργικὴ Χρῆση

1. Ἡ Ἐκκλησία μας εἰσήγαγε τὸ θυμίαμα μὲ νέους συμβολισμούς στὴ θεία λατρεία ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κατὰ τὸν 3ο Ἀποστολικὸ Κανόνα μόνον θυμίαμα καὶ ἔλαιον εἶναι ἐπιτρεπτά στὸ Ἅγιον Θυσιαστήριον. Ὁ δὲ Ἰουστι-

νιανός ἐδώρησε στὴν Ἁγία Σοφία 36 χρυσᾶ θυμιατήρια μὲ πολυτίμους λίθους, κατὰ δὲ μαρτυρίαν τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου οἱ βασιλεῖς στὸ Βυζάντιο εἰσερχόμενοι στὴν ἐκκλησία προσέφεραν θυμίαμα στὰ εἰδικὰ θυμιατήρια, τὰ καλούμενα «καπνιστά». Τὸ θυμιατόν, κατὰ ταῦτα, ὡς ἓνα ἱερὸ σκεῦος ἀφιερωμένο στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸ καὶ ὄχι μαυρισμένο ἀπὸ τὸν καπνὸ, νὰ εἶναι ἀπὸ καλὸ μέταλλο καὶ ὄχι εὐτελές καὶ νὰ συμμορφώνεται ὡς πρὸς τὸ σχῆμα πρὸς τὴν λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας. Τὸ «κατζίον» εἶναι εἰδικῆς χρήσεως θυμιατόν, πού χρησιμοποιεῖται στὶς Ἀγρυπνίες καὶ στὶς κατασκευαστικὲς Ἀκολουθίες τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος. Τὸ δὲ χρησιμοποιούμενο θυμίαμα πρέπει νὰ εἶναι ἀρωματωδές, ὡς ἐκεῖνο πού παράγεται στὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ στὶς ἄλλες μονές μας. Ἀπὸ ἐκεῖ νὰ τὸ προμηθεύσθε, πρῶτον μὲν διότι παρασκευάζεται μὲ προσοχὴ καὶ εὐλάβεια, δεύτερον δὲ διότι προμηθευόμενοι αὐτὸ ἐνισχύετε οἰκονομικὰ τὶς πτωχὲς μονές.

2. Θυμίαμα χρησιμοποιεῖται σὲ ὅλες τὶς ἐκκλησιαστικὲς Ἀκολουθίες καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐναρξή των. Καὶ στὰ ἑπτὰ Μυστήρια ἐπίσης. Δυστυχῶς σήμερα αὐτὸ ἔχει ἐγκαταλειφθῆ ἀδικαιολογητῶς, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθει. Ἡ Βάπτιση π.χ. μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀρχίζει μὲ θυμίαμα, τὸ ἴδιο καὶ τὸ Εὐχέλαιο. Ὁ Ἐσπερινὸς καὶ ἡ Θεία Λειτουργία τελοῦνται σήμερα μὲ χρῆση θυμιάματος, τὸ ὁποῖον ὁμως δέον νὰ προσφέρεται κατὰ τὴν τάξιν.

3. Εἰδικότερον, τοῦ θυμιάματος προηγούνται:

α. Ἡ προετοιμασία τοῦ θυμιατοῦ μὲ τὸ ἄναμμα τῶν ἀνθράκων. Τὰ ἐν χρήσει «καρβουνάκια» χρειάζονται προσοχὴ, διότι κατὰ τὸ ἄναμμα βγάζουν ἀποπνικτικὸ καπνὸ πού ἐνοχλεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ ἀναπτονται μακριὰ ἀπὸ τὸ λαό, εἴτε σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ Ἱεροῦ, εἴτε καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτό. Ἐπίσης, χρειάζεται προσοχὴ κατὰ τὸ ἄναμμα, διότι ἐκσφενδονίζονται μικρὲς κοῦτρες πού

μπορεῖ νὰ προκαλέσουν ζημιὰς σὲ τραπεζομάνδηλα ἢ στὰ χαλιά. Ποτὲ δὲν ἀνάπτεται τὸ θυμιατὸ ἐμπρὸς στὴν Ἁγία Τράπεζα. Προτιμότερη εἶναι ἡ χρῆση καρβουνόσκουνης, πού οὔτε «πετάει» κοῦτρες, οὔτε βγάζει καπνὸ. Εὐνόητο εἶναι ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ θυμιατοῦ χωρὶς ἀναμμένα κάρβουνα.

β. Ἡ τοποθέτησις τοῦ θυμιάματος. Τὸ ὀρθὸν εἶναι τὸ θυμίαμα νὰ τὸ προσφέρει Ἀρχιερεὺς –ὅταν λειτουργεῖ– ἢ ὁ Ἱερεὺς, τοποθετώντας ὁ ἴδιος τὸ «λιβάνι» μέσα στὸ θυμιατό. Στὴν περίπτωσις αὐτὴ ὑπάρχει σὲ εὐπρεπὲς δοχεῖο τοποθετημένο τὸ θυμίαμα καὶ μὲ ἓνα κουταλάκι παίρνει ἀπὸ αὐτό, συνήθως προσφερόμενο ἀπὸ ἓνα παιδί, τὸ ἀναγκαῖο θυμίαμα καὶ τὸ τοποθετεῖ ἐπάνω στὰ κάρβουνα. Ἡ χειρονομία εἶναι βέβαια συμβολικὴ, δηλ. ἐντάσσεται καὶ αὐτὴ μέσα στοὺς ἄπειρους συμβολισμοὺς, πού ὑπάρχουν στὴ λατρεία μας. Εἶναι ὁμως καὶ χαρακτηριστικὴ, διότι δείχνει μὲ ἀπτό τρόπο ὅτι τὸ θυμίαμα προσφέρεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν λειτουργό.

γ. Ἡ εὐλόγησις αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Ἀρχιερέα, ἂν χοροστατεῖ ἢ λειτουργεῖ, ἢ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ἱερέα. Ἡ εὐλόγησις εἶναι διαφοροτικὴ στὴν «κάλυψη» τῶν θείων δώρων καὶ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις. Δηλ., ὅταν πρόκειται νὰ «καλύψει» τὰ Ἅγια ὁ Ἀρχιερεὺς ἢ ὁ Ἱερεὺς, προσφερομένου τοῦ Θυμιάματος, λέγει τὴν εὐχὴ «Θυμίαμά Σοι προσφέρομεν, Χριστέ...» καὶ τὸ εὐλογεῖ. Σὲ ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις λέγει «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν...» καὶ εὐλογεῖ μὲ τὸ χέρι.

4. Τὸ θυμίαμα πραγματώνει κατὰ περίπτωσιν εἴτε ὁ Ἀρχιερεὺς, εἴτε ὁ Ἱερεὺς, εἴτε ὁ Διάκονος. Εἰς τὸν Ἐσπερινὸ καὶ τὸν Ὁρθρο θυμιατὸ Διάκονος, ἐὰν ὑπάρχει, ἢ ὁ Ἱερεὺς. Ἐὰν δὲν χοροστατεῖ Ἀρχιερεὺς, τὴν εὐλόγησίν του δίδει ὁ Ἱερεὺς. Ἐὰν ὁμως παρίσταται Ἀρχιερεὺς χοροστατῶν προσάγεται πρὸς αὐτὸν τὸ θυμίαμα καὶ ἐκεῖνος εὐλογεῖ ἀπὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ Θρόνου. Ὁ λαμβάνων τὴν εὐλογίαν θυμιατὸν τὸν Ἀρχιερέα. Στὴν περίπτωσις αὐτὴ ὁ θυμιατὸν εἰσέρχεται στὸ

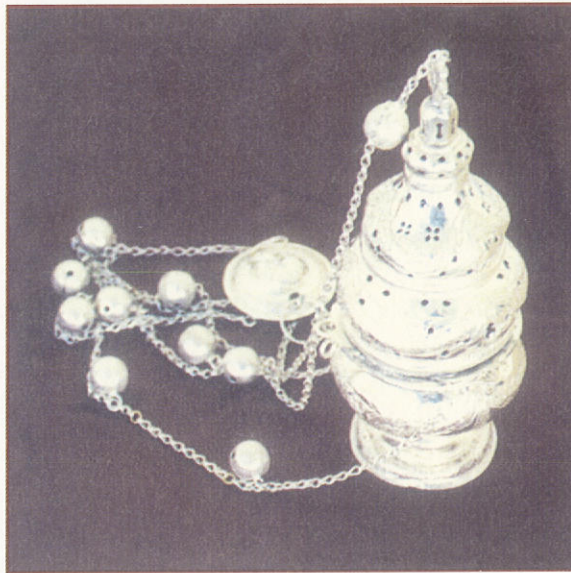
Ἄγιον Βῆμα καὶ θυμιᾶ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, τοὺς παρόντες Ἱερεῖς καὶ ἐξέρχεται τοῦ Βήματος, ὅπου θυμιᾶ τὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου καὶ πάλιν τὸν Ἀρχιερέα θκῖς, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν λαόν. Ἐπιστρέφων στὸν Σολέα θυμιᾶ θκῖς τὸν Ἀρχιερέα, μετὰ πάλιν τὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου, καὶ εἰσερχόμενος στὸ Ἄγιον Βῆμα θυμιᾶ πάλιν περίξ τὴν Ἁγίαν Τράπεζα, τὴν Πρόθεση, τοὺς ἐντὸς τοῦ Βήματος κλπ.

5. **Θυμίαμα προσφέρεται κατὰ τὴν ἔναρξη τῆς Θείας Λειτουργίας, κατὰ τὴν ψαλμώδηση τοῦ Ἀπολυτικίου, πρὸ τῆς Ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τὸν Χερουβικὸν ὕμνον, μετὰ τὸν καθαγιασμόν, κατὰ τὸ «Ὁρθοί, μεταλαβόντες...».** Μετὰ τὴν καθιέρωση, στὰ ὄρια τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ μερικῶν ἄλλων Ἱ. Μητροπόλεων, τῆς μελωδικῆς ἀποδόσεως τοῦ «Ἀλληλουιारीου», τὸ θυμίαμα πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου γίνεται κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν με ἄνεση καὶ χωρὶς νὰ παρενοχλεῖται κανεὶς.

6. **Εἴθισται ψαλλόμενου τοῦ Χερουβικῶ νὰ ἐξέρχεται ὁ Ἀρχιερεὺς ἢ ὁ Ἱερεὺς στὴν Ὡραία Πύλη καὶ νὰ θυμιᾶ τὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου, ὅταν ὁ ἱεροψάλτης φθάσει εἰς τὴν λέξιν «Τριάδι».** Ἡ σύνδεση τῆς λέξεως αὐτῆς με τὴν ἔξοδον ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Βήματος δὲν εὐρίσκει κανένα ἐννοιολογικὸ ἔρεισμα. Ὅμως ἔχει ἐπικρατήσει καὶ τηρεῖται ἀπὸ πολλοὺς ἱερουργούς. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς ἐνάρξεως τοῦ θυμιάματος στὸν Ἑσπερινό, ὅταν ὁ ἱεροψάλτης φθάσει στὴ λέξη «ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν Σου». Τὴν ἔξοδο στὸ «Τριάδι» φαίνεται ὅτι ἐπέβαλαν πρακτικοὶ λόγοι, ἐπειδὴ τότε περίπου ὁ Ἱερεὺς ἔχει τελειώσει τὴν Ἀνάγνωση τῆς εὐχῆς τοῦ Χερουβικῶ ὕμνου. Ἄλλωστε, ἡ παλαιὰ τάξη ἦταν νὰ θυμιᾶ ὁ

Διάκονος καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἱερεὺς ἀνεγίνωσκε τὴν εὐχὴν.

7. **Ὁ τρόπος χειρισμοῦ τοῦ θυμιατηρίου προϋποθέτει ἐμπειρίαν καὶ ζήλον.** Πολλοὶ ἱερουργοί, ἰδίως νεοχειροτόνητοι, δὲν γνωρίζουν πῶς γίνεται τὸ θυμιάτισμα, δηλ. πῶς πιάνουμε τὸ θυμιατό, πῶς τὸ κινούμε με χάρι, πῶς τὸ κατευθύνουμε ὅπου πρέπει, πῶς ἀποφεύγουμε ζημιές, με ἀποτέλεσμα νὰ δείχνουν ἀδεξιότητα καὶ νὰ στεροῦν τὸν ἀπαραίτητο παλμὸ ἀπὸ τὸ θυμιάτισμα. Καὶ βέβαια εἶναι ἀπόβλητη ἡ συνήθεια πολλῶν ἀδᾶων ἢ καὶ ἀδεῶν, νὰ θυμιατίζουν πολὺ γρήγορα καὶ ἔντονα, χωρὶς τὴ δέουσα ἱεροπρέπεια, ὅπως καὶ ἄλλων ποὺ με πολὺ δισταγμὸ σηκώνουν τὸ χέρι των, ἀποδίδοντας στὸ θυμιάτισμα νωχελικὸ ρυθμὸ. Οὔτε τὸ ἔνα, οὔτε τὸ ἄλλο ἐνδείκνυται. Τὸ ἔνα προ-

δίδει «παρρησιάν», τὸ ἄλλο ἀμηχανία. Χρειαζέται χειραγωγία ἀπὸ ἐμπείρους πρὸς ἀρχαρίους. Τὸ θυμιατὸν κινεῖ τὸ δεξιὸ χέρι με σταθερότητα, ἀλλὰ καὶ με εὐπρέπεια. Κατὰ τὸ θυμιάτισμα εἴτε τοῦ Ἀρχιερέως, εἴτε τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ὁ θυμιῶν Διάκονος ἢ ὁ Ἱερεὺς κλίνει ἐλαφρῶς τὸν αὐχένα μετὰ ἀπὸ κάθε τριπτὴ κίνηση. Χρειαζέται, ἐπίσης,

προσοχὴ νὰ μὴ πεταχθοῦν ἔξω τὰ κάρβουνα. Ἡ τέχνη τοῦ θυμιᾶν ἀποβλέπει στὴν ἀποφυγὴ καὶ τέτοιων ἀδεξίων κινήσεων.

8. Τὸ θυμίαμα με τὸ «κατζίον» θέλει καὶ αὐτὸ τὴν τέχνην του. Τὸ «κατζίον» ἔχει συνήθως 1 ἢ 3 κουδουνάκια. Ὁ χειριζόμενος αὐτὸ ὀφείλει νὰ τὸ κινεῖ κατὰ τρόπον ποὺ νὰ ἐπιτρέπει στὰ κουδουνάκια νὰ ἀκούονται ἐλαφρῶς. Με τὸ ἱερὸ αὐτὸ σκεῦος ὁ ἱερουργὸς σχηματίζει στὸν ἀέρα τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ἀντὶ ἄλλης κινήσεως.

Εἰς τὰ Θεοφάνεια

Οταν ἀναφέρω τὸν Θεόν, ἄς σᾶς φωτίζουν ἓνα καί, ταυτοχρόνως, τρία φῶτα. Τρία μὲν λόγῳ τῶν ιδιοτήτων, δηλαδή τῶν ὑποστάσεων, ἐὰν προτιμᾶ κανεῖς νὰ τοὺς ὀνομάζῃ ἔτσι, ἢ τῶν προσώπων (διότι δὲν πρόκειται νὰ φιλοικησωμεν διὰ τὰ ὀνόματα, ὅταν οἱ λέξεις ἔχουν τὴν ἴδιαν σημασίαν). Ἐνα δὲ λόγῳ τῆς ἐνότητος τῆς οὐσίας, δηλαδή τῆς θεότητος. Διότι διαιροῦνται, ἐνῶ παραμένουν ἀδιαίρετα, διὰ νὰ τὸ εἶπω ἔτσι, καὶ ἐνώνονται, ἐνῶ παραμένουν διηρημένα. Διότι ἢ θεότης εἶναι ἓν, τὸ ὁποῖον διακρίνεται εἰς τρία, καὶ τρία τὰ ὁποῖα εἶναι ἓνα. Ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχει ἡ θεότης, ἢ διὰ νὰ ἀκριβολογήσω περισσότερο, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν θεότητα. Θὰ ἀποφύγωμεν δὲ τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς παραλείψεις, χωρὶς νὰ κάμωμεν οὔτε τὴν ἔνωσιν σύγχυσιν, οὔτε τὴν διαίρεσιν ἀποξένωσιν. Διότι διὰ ποῖον λόγον θὰ πρέπει ἢ νὰ συγχωνεύωμεν κακῶς τὸν Θεὸν ἢ νὰ τὸν διαχωρίζωμεν εἰς ἄνισα πρόσωπα;

Δι' ἡμᾶς δὲ ὑπάρχει ἓνας Θεός, ὁ Πατὴρ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχονται τὰ πάντα, ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔχουν γίνεῖ τὰ πάντα καὶ ἓνα Ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχουν τὰ πάντα. Τὸ δὲ “ἐκ τοῦ ὁποῖου” καὶ “διὰ τοῦ ὁποῖου” καὶ “εἰς τὸ ὁποῖον”, δὲν χωρίζουν φύσεις (διότι δὲν θὰ ἄλλαζαν αἱ προθέσεις ἢ ἡ σειρὰ τῶν ὀνομάτων εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν), ἀλλὰ χαρακτηρίζουν τὰς ιδιότητες μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως. Αὐτὸ δὲ εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸ ὅτι συγκεντρώνονται πάλιν εἰς ἓνα, ἂν κάποιος δὲν διαβάξῃ ἀπρόσεκτα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγεται ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀπόστολον, τὸ ὅτι δηλαδή “ἀπὸ αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ὑπάρχουν τὰ πάντα· εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν”. Ὁ Πατὴρ εἶναι Πατὴρ καὶ

χωρὶς ἀρχὴν, διότι δὲν προῆλθεν ἀπὸ κανένα. Ὁ Υἱὸς εἶναι Υἱὸς καὶ δὲν εἶναι ἀναρχος, διότι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἐὰν δὲ τὴν ἀρχὴν τὴν συσχετίξῃς μὲ τὸν χρόνον, τότε εἶναι καὶ ἀναρχος, διότι εἶναι δημιουργὸς τοῦ χρόνου καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς τὸν χρόνον. Τὸ Πνεῦμα εἶναι πράγματι Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον προέρχεται μὲν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ὄχι κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ δὲν γεννᾶται ἀλλὰ ἐκπορεύεται, ἂν θὰ πρέπει νὰ καινοτομησωμεν ὡς πρὸς τὰς λέξεις διὰ νὰ γίνουν πιὸ καθαρὰ τὰ πράγματα. Οὔτε ὁ Πατὴρ ἐξέπεσεν ἀπὸ τὴν ἀγεννησίαν, ἐπειδὴ ἔχει γεννήσει, οὔτε ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὴν γέννησιν, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀγέννητον. Διότι πῶς θὰ γινόταν αὐτό; Οὔτε τὸ Πνεῦμα μεταβάλλεται εἴτε εἰς Πατέρα εἴτε εἰς Υἱόν, ἐπειδὴ ἔχει ἐκπορευθῆ καὶ ἐπειδὴ εἶναι Θεός, ἔστω καὶ

ἂν δὲν τὸ πιστεύουν οἱ ἄθεοι. Διότι ἡ ιδιότης εἶναι ἀμετάβλητος. Πῶς δὲ θὰ ἤμποροῦσε νὰ παραμένῃ ιδιότης, ἂν ἐκινεῖτο καὶ μετεβάλλετο; Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν γέννησιν ὡς φύσεις ὁμωνύμων Θεῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρήσουν ξένους ὡς πρὸς τὴν φύσιν τὸν ἕνα ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ τὸν Ἄδὰμ μὲ τὸν Σῆθ (ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἄδὰμ δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ ἄνθρωπον –ἀφου ἐπλάσθη– ὁ δὲ Σῆθ ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Ἄδὰμ καὶ τὴν Εὕαν).

Ἐπειδὴ δὲ αὐτὰ ἢ αὐτὸ εἶναι ἔτσι καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ μὴν ἀποδίδεται προσκυνήσις μόνον εἰς τὰ οὐράνια, ἀλλὰ νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐπὶ γῆς ὀρισμέναι φύσεις προσκυνηταί, διὰ νὰ γεμίσουν τὰ πάντα ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀνήκουν, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δημιουργεῖται ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἐτιμήθη ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν θείαν εἰκόνα. Δὲν ἦτο δὲ ἴδιον τοῦ Θεοῦ νὰ τὸν παραβλέψη, ὅταν τὸν ἔβλεπε νὰ ἀπομακρύνεται κατὰ τρόπον ἐλεεινὸν ἀπὸ αὐτόν, ὁ ὁποῖος

τὸν εἶχε δημιουργήσει, ἐξ αἰτίας τοῦ φθόνου τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πικρᾶς γεύσεως τῆς ἁμαρτίας. Τί γίνεται λοιπόν; Καὶ ποῖον εἶναι τὸ φοβερὸν μυστήριον τὸ ὁποῖον γίνεται πρὸς χάριν μας; Ἄνανεώνονται οἱ φύσεις καὶ ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος. Καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος “εἶχε ἀνέβη ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν, εἰς τὴν ἀνατολήν” τῆς δόξης καὶ τῆς λαμπρότητός του, δοξάζεται εἰς τὴν δύσιν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀσημαντότητα καὶ ταπεινότητα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δέχεται καὶ νὰ γίνῃ καὶ νὰ ὀνομασθῇ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ὅχι ἐπειδὴ μετεβλήθη ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο (διότι εἶναι ἀμετάβλητον), ἀλλ’ ἐπειδὴ προσέλαβεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο (διότι ἀγαποῦσε τὸν ἄνθρωπον), διὰ νὰ γίνῃ χωρητὸς ὁ ἀχώρητος καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μαζί μας μὲ τὴν σάρκα, σὰν μέσα ἀπὸ κάποιο παραπέτασμα, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἡ ὁποία ὑπέκειτο εἰς δημιουργίαν καὶ φθοράν, νὰ ἀντέξῃ τὴν θεότητά του. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐνώνονται τὰ πιὸ ἀντίθετα πράγματα. Ὅχι μόνον ὁ Θεὸς μὲ τὴν δημιουργίαν, οὔτε ὁ νοῦς μὲ τὴν σάρκα, οὔτε τὸ ἔξω ἀπὸ τὸν χρόνον μὲ τὸν χρόνον, οὔτε τὸ ἀπεριόριστον μὲ τὸ μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἡ γέννησις μὲ τὴν παρθενίαν, καὶ τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ κάθε τιμὴν μὲ τὴν ἀτιμίαν, καὶ τὸ μὴ ὑποκείμενον εἰς πάθος μὲ τὸ πάθος, καὶ τὸ ἀθάνατον μὲ τὸ φθαρτόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι ἀνίκητος, ἐφ’ ὅσον μᾶς εἶχε δελεάσει μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ γίνωμεν θεοί, δελεάζεται ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τῆς σαρκός, διὰ νὰ ἐπιτεθῇ εἰς τὸν Ἄδὰμ καὶ νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἔτσι νὰ σώσῃ ὁ νέος Ἄδὰμ τὸν παλαιόν, καὶ νὰ λυθῇ ἡ καταδίκη τῆς σαρκός, ἀφου θὰ ἔχη θανατωθῇ ἀπὸ τὴν σάρκα ὁ θάνατος[...].

Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος

Η «ΦΩΝΗ» ΤΟΥ ΨΑΛΤΗ

Του Ἀγγελου Γ. Μαντᾶ

Η ἄ σᾶς ἀφηγηθῶ ἓνα περιστατικό, τὸ ὁποῖο, μὲ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη παραλλαγή, μοῦ ἔχει συμβεῖ πολλές φορές. Συνέψαλλα τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία δίπλα σὲ φίλο μου νεαρό ψάλτη. Στὸ τέλος τοῦ πρώτου τροπαρίου τῶν μακαρισμῶν τὸν ἀκούω νὰ λέει «...αὐτοῦ τῆς μετανοίας ἀξίωσον καὶ μὲ τὴν ἀνάξιον». Ἐπρόκειτο, βέβαια, γιὰ κεκοιμημένη. Ψιθύρισα στὸ φίλο μου ὅτι ἔπρεπε νὰ ποῦμε «τὸν ἀνάξιον», ἔστω κι ἂν ἡ ἀκολουθία ἀφοροῦσε σὲ γυναίκα. «Θὰ σοῦ ἐξηγήσω στὸ τέλος», τοῦ εἶπα. Παρακάτω ὁμως τὸν ἀκούω νὰ λέει «ἀνάπαυσον ἐν χώρα δικαίων δὲν μετέστησας δούλον σου». «Ὅχι», τοῦ λέω, «ἦν μετέστησας δούλην σου, ἔπρεπε νὰ ποῦμε». Ἀγανάκτησε ὁ ἄνθρωπος. «Πρόκειται ἢ δὲν πρόκειται γιὰ γυναίκα;», μοῦ λέει. Θὰ σοῦ ἐξηγήσω στὸ τέλος, τοῦ ξαναεἶπα, ἀλλὰ φοβᾶμαι ὅτι ἀκόμα χρωστάω τὴν ἐξήγηση, ἢ, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, μιὰ πειστικὴ ἐξήγηση. Τὴν ἐπιχειρῶ, λοιπόν, σήμερα. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων κάποιες γενικότερες σκέψεις γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ψάλτη στὴ θεία λατρεία. Μόνο ποὺ θὰ χρειαστεῖ νὰ ἀναφέρουμε λίγα θεωρητικὰ ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς φιλολογίας καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς λογοτεχνίας.

Καὶ πρώτα-πρώτα θὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ἡ ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται στὴν ἐμμελῆ ἀπόδοση κειμένων. Τὰ κείμενα τῶν ὕμνων ψάλλονται ἀπὸ τὸν λαό, τὸν ὁποῖο ἀντιπροσωπεύει ὁ ψάλτης. Ἡ ψαλτική, ἐπομένως, εἶναι τέχνη ἐμμελοῦς ἀναπαραγωγῆς κειμένων. Ὅμως, τὸ κείμενο δὲν παύει νὰ εἶναι κείμενο, καὶ ἐπομένως νὰ

ὑπόκειται στοὺς νόμους καὶ τὶς νόρμες ποὺ διέπουν κάθε κείμενο, νὰ διαθέτει τὰ βασικὰ ἐκεῖνα συστατικὰ ποὺ τὸ κάνουν νὰ εἶναι κείμενο.

Κατ' ἀρχὴν, λοιπόν, σὲ κάθε κείμενο κάποιος ἢ κάποιοι μιλοῦν. Σὲ κάθε κείμενο ἀκούγονται μία ἢ περισσότερες φωνές. Στὰ ἀφηγηματικὰ κείμενα, γιὰ παράδειγμα, ἀκούγεται σὲ πρώτο ἐπίπεδο ἡ φωνὴ τοῦ ἀφηγητῆ καὶ σὲ δευτερεύοντα ἐπίπεδα οἱ φωνές τῶν προσώπων τοῦ ἀφηγήματος. Στὰ λυρικά κείμενα ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ ποιητῆ. Στὰ δραματικὰ κείμενα (θεατρικά, δηλαδή) ἀκούγονται οἱ φωνές τῶν προσώπων τοῦ δράματος, οἱ ὁποῖες ἀναπαράγονται μὲ τὸ στόμα, τὴν ὑλική, δηλαδή, φωνὴ τῶν ἠθοποιῶν. Ὅταν, ὁμως, τὸ θεατρικὸ ἔργο ὑπάρχει ἀπλῶς ὡς κείμενο, ὅταν τὸ διαβάζουμε σὲ ἓνα βιβλίο, τότε ἀκούγονται μόνο οἱ φωνές τῶν προσώπων τοῦ δράματος. Τὸ θέατρο μᾶς δίνει ἓνα καλὸ παράδειγμα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς διαφορᾶς ἀνάμεσα στὴ φωνὴ ἢ τὶς φωνές τοῦ κειμένου καὶ στὴ φωνὴ ἐκείνου ποὺ ἀναπαράγει τὶς πρώτες. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τοὺς ἀοιδοὺς καὶ τοὺς ραιψωδοὺς τῆς ἀρχαιότητος, οἱ ὁποῖοι δάνειζαν τὴν ὑλικὴ φωνὴ τους στὴ φωνὴ τοῦ ἀπόντα ἀφηγητῆ. Ἡ φωνὴ ἢ οἱ φωνές τοῦ κειμένου ὑπάρχουν **μέσα** στὸ κείμενο. Ἡ φωνὴ τοῦ κειμένου δὲν ταυτίζεται ὁμως ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν ὁμιλία τῶν προσώπων τοῦ κειμένου. Ἡ φωνὴ ἢ οἱ φωνές τοῦ κειμένου ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὀπτικὴ γωνία αὐτοῦ ποὺ μιλάει καὶ πιὸ συγκεκριμένα μὲ τό:

- ποιὸς μιλάει
- σὲ ποιὸν ἀπευθύνεται

* Ἀνακοίνωση στὸ συνέδριο ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴ Χαλκίδα ἀπὸ τὸ Σῦλλογο Ἱεροψαλτῶν Ν. Εὐβοίας, στὶς 19 Δεκεμβρίου 1999, μὲ θέμα «Ψαλτικὴ τέχνη: τὸ ὁμοούσιον γέννημα τῆς ὀρθόδοξης λατρείας».

- για ποιό λόγο μιλάει
- με ποιόν τρόπο μιλάει

Ἡ φωνή ἢ οἱ φωνές τοῦ κειμένου δέν ἔχουν παρά μόνο νοητή ὑπόσταση. **Κεῖνται** μαζί μέ τὸ **κειμένο** καί περιμένουν τὴν ἀνάστασή τους. Ἡ ἀνάσταση τοῦ κειμένου καί τῶν φωνῶν του γίνεται μέ τὴν ἀνάγνωση. Αὐτὴ ὅμως εἶναι μιὰ ἀτελής διαδικασία. Ἡ πλήρης ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου γίνεται μέ τὴν ἀκουστική του ἐξεικόνιση καί τελειότερα μέ τὴν μελωδική ἀπόδοσή του. Τὸ κείμενο, τὸ κάθε κείμενο, φιλοδοξεῖ νὰ γίνει κοινωνικό γεγονός. Μόνο ἡ ἡχητική ἀπόδοση τοῦ κειμένου ἀποκαθιστᾶ πλήρως τὸν κοινωνικό του χαρακτήρα. Τὸ ἱερό κείμενο εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο κείμενο ἓνα **δυνάμει** κοινωνικό γεγονός. Ὁ ἦχος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τοῦ παρέχει τὴν κοινωνικότητα ποὺ δικαιούται νὰ ἔχει. Ὁ ἦχος εἶναι τὸ ὑλικὸ μέσον, τὸ ὁποῖο καθιστᾶ κοινὸ κτῆμα τῆς λατρευτικῆς κοινότητας τὸ ἱερό κείμενο. Ὁ ἦχος εἶναι ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖο τὸ κείμενο γίνεται οἰκεῖο στους πιστούς. Ἡ ἀρμονικότητα τοῦ ἡχου συμβάλλει πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Ἡ ὀρθόδοξη λατρεία εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὑπόθεση ἐμμελοῦς ἀπόδοσης τῶν κειμένων. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς τὰ νέα μέλη της ὀνομάζεται «**κατήχησις**». *Κατηχῶ* σημαίνει «**διὰ τοῦ ἡχου τέρπω καὶ διδάσκω**».

Ἐγκυρότατος ἐρμηνευτὴς τῆς λατρευτικῆς μας παράδοσης ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, παρατηρεῖ:

«...*Διὰ τῆς πατροπαραδότου Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὄχι μόνον τὰ ἱερά ἄσματα ἔγιναν προσφιλῆ καὶ οἰκεῖα εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ ἡ γλῶσσα εἰς ἣν ταῦτα εἶναι γεγραμμέ-*

να καταληπτῆ, ὡς ἔγγιστα, καὶ εἰς τοὺς ἀγραμμάτους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων τὰ ῥήματα διὰ τῆς αὐτῆς Μουσικῆς καὶ τοῦ λογαοιδικοῦ αὐτῆς τρόπου κατέστησαν οἰκειότερα εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ βαθύτερον πάντοτε εἰσδύουσιν εἰς τῶν ἀκροατῶν τὰς καρδίας.

Ὅθεν ἡ γλῶσσα αὕτη, εἰς ἣν εἶναι γεγραμμένα τὸ τε Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἱερά ἄσματα, ἔχει τὸ μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον προνόμιον νὰ ἐξακολουθῆ καὶ μετὰ εἴκοσι αἰῶνας νὰ εἶναι ζωντανή, εἰς τὴν ἀκοήν τοῦλάχιστον («Ἡ Μουσικὴ καὶ τὰ Ἱερά Εὐαγγέλια», Ἀπαντα, κριτικὴ ἔκδοσις Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, ἐκδόσεις Δόμος, τόμ.

5ος, σ. 237, οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μου).

Ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ἐμμελής ἀπαγγελία (ὁ λογαοιδικὸς τρόπος) ἀποτελοῦν τὸν ἀντίποδα τῆς ἀνάγνωσης, ἡ ὁποία προσιδιάζει στῆ θρησκεία τοῦ βιβλίου, ὅπως εἶναι ἡ δυτικὴ καὶ ἰδιαίτερα ἡ

προτεσταντικὴ ἔκδοχὴ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἔστω κι ἂν γίνεται σέ ὁμαδικὴ σύναξη ἢ ἀκόμα καὶ στὸ χῶρο τοῦ ναοῦ, ἡ ἀπλή ἀνάγνωση δέν ἀρκεῖ νὰ ἐπιτελέσει τὸ ρόλο ποὺ πρέπει νὰ ἔχει τὸ κείμενο στῆ λατρευτικὴ κοινότητα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ καθιστᾶ περισσότερο ὑπόθεση ἀνάγνωσης καὶ λιγότερο ἀκοῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ σχετικὴ καινοτομία δὲ βρίσκει σύμφωνο τὸν Παπαδιαμάντη:

«Οἱ περὶ πάντα ἐπιπόλαιοι καὶ ἀταλαίπωροι νεωτερισταὶ κατέκριναν καὶ τὸ λογαοιδικὸν τοῦτο μέλος καὶ εἶπαν ὅτι τοῦτο εἶναι «ἐπίρρινον» δῆθεν καὶ κακόζηλον. Εὐρον δὲ καὶ τινες καινοτόμους ἱερεῖς, οἵτινες πεισθέντες εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν ξενοφρόνων ἐκείνων, κατήργησαν ἀνθαιρέτως τὸν λογαοιδικὸν τρόπον καὶ ἀπαγγέλλουσι τὰς περι-

κοπὰς τῶν θείων ρημάτων δι' ἀπλῆς ἀναγνώσεως. Εἰς τοὺς τοιοῦτους ἱερεῖς πρέπει ν' ἀπαγορευθῆ ἄρμοδιως ἢ καινοτομία αὐτῆ (Ἄπαντα, ὅπ.π., σ. 238).

Ἡ φωνὴ τοῦ ἱεροῦ κειμένου αἰσθητοποιεῖται ἀπὸ τῆ φωνῆ τοῦ ἱερέα καὶ τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖο ἐκπροσωπεῖ ὁ ψάλτης. Ὅμως, τὸ κείμενο ἔχει τὴ δική του ἢ τίς δικές του φωνές. Ὁ πιστὸς δανεῖζει τὴ φωνὴ του σ' αὐτὲς μὲ διακριτικότητα, μὲ τὸν προσήκοντα σεβασμό. Καὶ πάντα μὲ ἐπίγνωση τῆς προέλευσης τῆς φωνῆς. Ὁ ψάλτης, δηλαδή ὁ προσευχόμενος πιστὸς, υἰοθετεῖ τίς φωνές τοῦ κειμένου κι αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνει μὲ τὴ δική του ὑλικὴ φωνή.

Πολλές φορές τὸ ἴδιο τὸ κείμενο δίνει τὴν ἐλευθερίαν στὸν ψάλτη νὰ ταυτίσει τὴ φωνὴ του μὲ τὴ φωνὴ τοῦ κειμένου. Ἄλλοτε, ὅμως, κρατᾷ τὴ δική του φωνή, ἔστω κι ἂν αὐτὴ προσφέρεται γιὰ παραδειγματικὴ χρῆση ἀπὸ τὸν ψάλτη, ἀπὸ τὸν προσευχόμενον πιστό. Ὅταν ψάλλουμε, γιὰ παράδειγμα, *«Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς»*, τότε τὸ κείμενο προσφέρει τὴ φωνὴ του ὀλοκληρωτικὰ στὴ δική μας φωνή. Ὑπάρχουν, ὅμως, ἄλλα κείμενα, στὰ ὁποῖα ἀκούγεται σαφῶς ἡ φωνὴ τοῦ κειμένου. Ἄς πάρουμε γιὰ παράδειγμα τὸ περίφημο δοξαστικὸ τῶν ἀποστίχων τοῦ ὄρθρου τῆς Μ. Τετάρτης, πού ψάλλεται τὸ βράδυ τῆς Μ. Τρίτης, τὸ γνωστὸ ὡς τροπᾶριο τῆς Κασσιανῆς. Ἐκεῖ ἔχουμε ἓνα πιὸ σύνθετο, ἀφηγηματικὸ κείμενο. Ἀρχικὰ ὑπάρχει **μέσα** στὸ κείμενο ἡ φωνὴ κάποιου ἢ κάποιας πού ἀφηγεῖται, ἃς ποῦμε συμβατικὰ ἡ φωνὴ τῆς ποιήτριας (ἡ θεωρία τῆς λογοτεχνίας μιλάει γιὰ τὴ φωνὴ τοῦ ἀφηγητῆ, τὸν ὁποῖο μᾶς ζητᾷ νὰ τὸν διακρίνουμε ἀπὸ τὸ συγγραφέα ἢ τὸν ποιητῆ, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα προσωπεῖο τοῦ συγγραφέα/ποιητῆ) καὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ ἀφηγεῖται τὸ περιστατικὸ τῆς πόρνης γυναικὸς πού ἄλειψε μὲ μύρο τὰ πόδια τοῦ Κυρίου. Μέσα στὴν ἀφήγηση ἐγκιβωτίζεται, ὅπως λέμε, ἡ φωνὴ τοῦ κεντρικοῦ προσώπου τῆς ἀφήγησης, ἡ φωνὴ τῆς πόρνης γυναικός. Μὲ τὴ μετοχὴ *«λέγουσα»* εἰσάγεται ἡ φωνὴ αὐτῆ. Εἶναι ἡ πόρνη πού ἀρχίζοντας

μὲ τὸ σχετλιαστικὸ ἐπιφώνημα *«οἶμοι»* ὁμολογεῖ τὴν ἁμαρτωλότητά της, εἶναι αὐτὴ πού παρακαλεῖ τὸν Κύριο: *«μή με τὴν σὴν δούλην παρίδης»*, δὲν εἶναι ἡ ἀφηγήτρια, δὲν εἶναι ἡ μοναχὴ Κασσία ἢ Κασσιανή. Βέβαια, ἡ ποιήτρια υἰοθετεῖ παραδειγματικὰ αὐτὴ τὴ φωνή, καὶ ὁ ψάλτης υἰοθετεῖ –παραδειγματικὰ καὶ πάλι– καὶ τίς δύο φωνές. Ὅμως ἡ φωνὴ εἶναι τῆς πόρνης.

Ἄς ξαναγυρίσουμε στὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία, στὰ κατασκευτικότερα αὐτὰ κείμενα, πού μᾶς ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ γι' αὐτὲς ἐδῶ τίς σκέψεις. Εἶναι, νομίζω, ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ ἀκολουθία ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποικιλία τῶν φωνῶν. Ποιὲς φωνές ἀκούγονται ἐκεῖ;

Ἀρχικὰ ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ Προφητάνακτα Δαυὶδ, στοὺς στίχους τοῦ 118 ψαλμοῦ (*«Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, Ἀλληλουία»*). Ὁ Δαυὶδ ἀπευθύνεται στὸν Κύριο καὶ τοῦ ζητεῖ νὰ τὸν διδάξει τὰ δικαιώματά του (τὴ δικαιοσύνη του δηλαδή), τοῦ ἐκφράζει τὴν πίστη του, τοῦ ὁμολογεῖ τὴν ἁμαρτωλότητά του: *«Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλὸς»* καὶ τὸν παρακαλεῖ: *«ζήτησον τὸν δούλον σου, ὅτι τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐπελαθόμην»*. Εἶναι τοῦ ψαλμοδοῦ ἡ φωνή, τὴν ὁποῖα υἰοθετεῖ καὶ ὁ ψάλτης. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, πόσο ἄτοπο εἶναι νὰ λέμε *«ζήτησον τὴν δούλην σου»*, ὅταν κηδεύουμε γυναῖκα.

Στὰ *«Ἐὐλογητάρια»* πού ἀκολουθοῦν ἀκούμε τὴ φωνὴ τοῦ ὑμνογράφου. Ὁ ὑμνογράφος προσεύχεται γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ταυτόχρονα μᾶς προσφέρει τὸ κείμενό του γιὰ νὰ προσευχηθοῦμε κι ἐμεῖς χρησιμοποιώντας το. *«Τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐγὼ εἶμι»*. Ὅ,τι εἶχε πεῖ ὁ Δαυὶδ προηγουμένως, τὸ λέει καὶ ὁ πιστὸς (=ὁ ψάλτης), γιὰ τὸν ἑαυτό του τώρα. Ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία εἶναι μιὰ εὐκαιρία νὰ ἔλθει ὁ πιστὸς εἰς ἑαυτόν, νὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου. Προσεύχεται γιὰ τὸν προκείμενον νεκρὸ ἢ τὴν προκειμένη νεκρά, ὅμως ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού μεσολαβεῖ στὸν Κύριο γιὰ ἓναν συνάνθρωπό του; Εἶναι ἓνας ἁμαρτωλός, εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ τιμημένος μὲ

τῆ θεία εἰκόνα, ὁ ἄνθρωπος πού ἔχασε τὴν ἀθανασία καὶ τιμωρήθηκε μὲ τὸ θάνατο, αὐτὸς πού ζητεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο νὰ τὸν ἐπαναγάγει στὸ «ἀρχαῖον κάλλος» καὶ νὰ τὸν κάνει πάλι «Παραδείσου πολίτην». Μετὰ ἀπὸ μία τέτοια προσευχὴ παίρνει τὸ θάρρος νὰ παρακαλέσει γιὰ τὸν νεκρὸ ἢ τὴν νεκρά. «Ἀνάπαυσον ὁ Θεός, τὸν δούλον σου». Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ποῦμε «τὴν δούλην», ἂν κηδεύουμε γυναίκα. Καὶ στὴ συνέχεια «κατάταξον αὐτὴν ἐν Παραδείσῳ», καὶ πιὸ κάτω: «τὴν κεκοιμημένην δούλην σου ἀνάπαυσον, παρορῶν αὐτῆς πάντα τὰ ἐγκλήματα». Τὸ ἴδιο συμβαίνει παντοῦ, ὅπου προσευχομαστε γιὰ τὸν κεκοιμημένο ἢ τὴν κεκοιμημένη. Ἡ φωνὴ τοῦ ψάλτη μιμεῖται τὴ φωνὴ τοῦ ὕμνωδοῦ, ἢ εἶναι ἡ ἴδια ὁ ἑαυτὸς τῆς, εἶναι ἡ φωνὴ πού θέτει τὰ ἀμείλικτα ἐκεῖνα ἐρωτήματα στὰ κατ' ἤχον ἰδιόμελα: «Ποία τοῦ βίου τρυφὴ διαμένει λύπης ἀμέτοχος; Ποία δόξα ἔστηκεν ἐπὶ γῆς ἀμετάθετος;» Ἡ πιὸ κάτω: «Ποῦ ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου προσπάθεια;» κλπ. Εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ἱερέα ἢ τοῦ ψάλτη, τοῦ προσευχόμενου πιστοῦ αὐτῆ πού τὰ θέτει καὶ εἶναι ἡ ἴδια ἐκεῖνη πού δίνει τὶς ἀπαντήσεις, ἐκεῖνη πού φιλοσοφεῖ πάνω στὰ ἀνθρώπινα μὲ τὴ «μελέτη θανάτου». Εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ψάλτη ἢ τοῦ ἱερέα ἐκεῖνη πού προτρέπει τοὺς ἀδελφούς: «ἐννοήσαντες τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς», νὰ ζητήσουν «παρὰ Χριστῶ» ἀνάπαυση γιὰ τὸν νεκρὸ ἢ τὴν νεκρά, «τῶ μεταστάντι» ἢ «τῆ μεταστάση». Αὐτὴ ἡ ἴδια φωνὴ θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται «ὅταν ἐννοήσῃ τὸν θάνατον». Αὐτὴ θαυμάζει τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου καὶ ἀναρωτιέται: «πῶς παρεδόθημεν τῇ φθορᾷ καὶ συνεζεύχθημεν τῶ θανάτῳ;» γιὰ νὰ ἀπαντήσει ἡ ἴδια: «ὄντως Θεοῦ προστάξει ὡς γέγραπται, τοῦ παρέχοντος τοῖς μεταστάσι τὴν ἀνάπαυσιν». Προστάξει Θεοῦ, ὁ ὁποῖος παρέχει, εἶναι αὐτὸς πού δύναται νὰ παρέχει τὴν ἀνάπαυσιν σὲ κάθε μεταστάντα, ἄνδρα ἢ γυναίκα. «Τοῖς μεταστάσι», λοιπόν, ἐδῶ, καὶ ὄχι «τῶ μεταστάντι» ἢ «τῆ μεταστάση», κατὰ περίπτωσιν.

Ἄν ὅμως στοὺς μακαρισμοὺς ποῦμε «ἀξίωσον κάμὲ τὴν ἀνάξιον», ἡ φωνὴ τοῦ

ψάλτη μιμεῖται τὴ φωνὴ τῆς νεκρᾶς, ὅπερ ἄτοπον, ἀφοῦ ὁ ψάλτης ἀναφέρεται στὸν ἑαυτό του. Δὲν συμβαίνει, ὅμως, τὸ ἴδιο στὸν ἐπόμενο μακαρισμό, ὅταν λέμε «ἐν ταῖς αἰλαῖς ἀγίων ἀνάπαυσον, ὃν ἢ ἦν προσελάβου ἐκ τῶν προσκαιρῶν». Ἐκεῖ ἀπευθυνόμαστε παρακλητικὰ στὸν Κύριο γιὰ τὸν κεκοιμημένο ἢ τὴν κεκοιμημένη. Καὶ προχωροῦμε διερμηνεύοντας τὴ διάθεση τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τῆς ἀδελφῆς: «βοῶντα ἢ βοῶσαν: “Μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου”».

Τὸ ἴδιο καὶ στὸν ἐπόμενο μακαρισμό: «ἀνάπαυσον ἐν χώρᾳ δικαίων ὃν ἢ ἦν μετέστησας δούλον σου ἢ δούλην σου».

Στὰ προσόμοια μετὰ τὴν ἀπόλυση ἰσχύουν τὰ ἴδια: «Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν δῶμεν ἀδελφοὶ τῶ θανόντι ἢ τῇ θανούσῃ» κ.ο.κ.

Ἐπάρχει, ὅμως, καὶ ἡ περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ἡ φωνὴ τοῦ ψάλτη μιμεῖται τὴ φωνὴ τοῦ νεκροῦ. Εἶναι στὸ δοξαστικὸ τῶν μετὰ τὴν ἀπόλυση προσομοίων: «Ὁρῶντές με ἄφωνον καὶ ἄπνουν προκείμενον, κλαύσατε πάντες ἐπ' ἐμοί, ἀδελφοὶ καὶ φίλοι, συγγενεῖς καὶ γνωστοί. Τὴν γὰρ χθὲς ἡμέραν μεθ' ὑμῶν ἐλάλουν, καὶ ἄφνω ἐπῆλθέ μοι ἡ φοβερὰ ὥρα τοῦ θανάτου... κλπ.».

Εἶναι ἡ μόνη παραχώρηση τῆς ἀκολουθίας σὲ μία μιμητικὴ λειτουργία τῆς φωνῆς τοῦ ψάλτη, κάτι πού παραπέμπει στὸ λυρικὸ θέατρο. Παραχώρηση φευγαλέα, ἔξω ἀπὸ τὸ κύριο σῶμα τῆς ἀκολουθίας, μετὰ τὸ «Δι' εὐχῶν». Εἶναι, θαρρῶ, καὶ ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες περιπτώσεις, ἴσως ἡ μοναδική, σὲ ὄλο τὸ φάσμα τῆς ἱερᾶς ὕμνωδίας, ὅπου ἡ φωνὴ τοῦ ψάλτη μιμεῖται φωνὴ ἄλλου προσώπου. Ἡ φωνὴ τοῦ ψάλτη, ἡ φωνὴ τοῦ προσευχόμενου πιστοῦ, δὲν εἶναι θεατρικὴ καὶ πολὺ περισσότερο μελοδραματικὴ φωνή. Εἶναι ἡ φωνὴ τῆς λατρευτικῆς κοινότητος, ἡ ὁποία χρησιμοποιοεῖ τὴν ἀνθρώπινη γλῶσσα, τὸ κείμενο, τὴ μελωδία, ὄχι γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἱκανοποίηση ἢ τὴ συγκίνηση, ἀλλὰ γιὰ τὴν κατάνυξη καὶ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς.

Κυριακὰ Ἀλληλουιάρια τοῦ Εὐαγγελίου

Τοῦ Γρηγορίου Θ. Στάθη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

«Ὁ διάκονος *Πρόσχωμεν*. Ὁ Ἀναγνώστης Ἀλληλουία, *Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ*. Ὁ διάκονος *Πρόσχωμεν*. Καὶ ψάλλεται τὸ Ἀλληλουιάριον, ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ διάκονος θυμιᾷ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν κύκλω σταυροειδῶς καὶ ὄλον τὸ Βῆμα. Ὁ δὲ ἱερεὺς εὐχεται καθ' ἑαυτὸν *Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν Ἑλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν...* καὶ λέγει τὸ *Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσόν μου...*, ἕως τέλους. Ὁ δὲ διάκονος, ὡς εἰπόμεν, λαβὼν τὸ θυμιατὸν μετὰ τοῦ θυμιάματος πρόσσεισι τῷ ἱερεὶ λέγων *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ θυμίαμα*. Τοῦ δὲ ἱερέως συνήθως εὐλογήσαντος καὶ τὴν εὐχὴν εἰπόντος, καὶ τοῦ διακόνου θυμιάσαντος, τό τε ἱερατεῖον ὄλον, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἱερέα καί, ἀποθεμένου τοῦ θυμιατοῦ, ἔρχεται πρὸς τὸν ἱερέα καὶ ὑποκλίνας αὐτῷ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ... λέγει *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου [δεῖνος]*. Ὁ δὲ ἱερεὺς σφραγίζων αὐτὸν καὶ λέγων *Ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου, ἐνδόξου, ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ [δεῖνος]*. Καὶ ὁ διάκονος εἰπὼν τὸ *Ἀμήν* καὶ προσκυνήσας ἀπέρχεται καὶ στὰς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης μετ' εὐλαβείας, αἶρει τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως καὶ ἐξελλθὼν διὰ τῶν ἁγίων Θυρῶν ἀπέρχεται καὶ ἴσταται ἐν τῷ τεταγμένῳ τόπῳ, προπορευομένων δηλονότι τῶν μανουαλίων μετὰ λαμπάδων» (Χφ. ΕΒΕ 752, ις' αἰ., φφ. 20α-21α).

Ἡ τυπικὴ αὐτὴ διάταξη εἶναι μία ἀπὸ τῆς πληρέστερας μαρτυρίας γὰρ τὴν ψαλμώδηση τοῦ Ἀλληλουιarioῦ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν τελετουργικὴν πράξιν τῆς προσφορᾶς τοῦ θυμιάματος καὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ διακόνου γὰρ τὴν ἐκφωνητικὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Εὐαγγελίου «ἐν τῷ τεταγμένῳ τόπῳ», καὶ στοὺς καιροὺς μας βέβαια ἀπὸ τὸν ἄμβωνα. Κι ἐπειδὴ τὸ θυμιάτισμα γίνεται στὸ ἱερό Βῆμα κατὰ τὴν ὥρα τῆς ψαλμωδῆσεως τοῦ Ἀλληλουιarioῦ καὶ τῆς σύγχρονης προφορᾶς τῆς εὐχῆς ἀπὸ τὸν ἱερέα, «καθ' ἑαυτὸν», δηλαδή τοῦλάχιστον χαμηλόφωνα ἂν ὄχι «μυστικῶς», «Ἑλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν...», ὁ διάκονος μετὰ τὸ Εὐαγγέλιο ἐξέρχεται

«διὰ τῶν ἁγίων Θυρῶν» καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν βόρεια εἰσοδο-ἐξοδο τοῦ ἱεροῦ, ὅπως σήμερα. Καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι πολὺ ἐπισημότερο.

Τὰ Ἀλληλουιάρια στὴν χειρόγραφη παράδοση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα μελοποιήματα, τόσο τὰ ἄμνημα, δηλαδή τὰ Κυριακά, ὅσο καὶ τὰ τῆς Ἑβδομάδος καὶ τὰ τῶν μεγάλων ἑορτῶν. Στὴν περίφημη Παπαδικὴ τοῦ ἔτους 1336, ποὺ κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ἂν δὲν εἶναι κιόλας ἔργο τῶν χειρῶν τοῦ μαῖστορος Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη, γράφτηκε ὅπωςδῆποτε ὑπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ καὶ σύμφωνα μετὰ τὴν δικήν του διάταξιν τοῦ περιεχομένου, τὸν κώδικα δηλαδή τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος 2458, τὰ Ἀλληλουιάρια περιέχονται στὰ φύλλα 147α ἕως 161α, δηλαδή σὲ 27 πυκνογραφεμένες σελίδες, βέβαια στὴν συνοπτικὴ, πρωτότυπη, σημειογραφία τῆς ἐποχῆς, καὶ περιέχονται κατὰ τῆς τρεῖς ἐνότητες ποὺ μνημόνευσα παραπάνω.

Δηλαδή: πρώτη ἐνότητα: φ. 147β «Μετὰ τὸν Ἀπόστολον ὁ μονοφωνάρις ἤχος α' Ἀλληλουία, *Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ* – Ἀλληλουία, ἄλληλουία, ἄλληλουία». Ἡ ψαλτή, δηλαδή, μελισμένη ἔνδειξη «*ψαλμὸς τῷ Δαβίδ*» θέλει νὰ προσδιορίσει τοὺς στίχους τοῦ συγκεκριμένου ψαλμοῦ, μετὰ τοὺς ὁποίους θὰ ψαλῆ τὸ Ἀλληλουιάριον. – φ. 148α «Ἀρχονται τὰ Ἀλληλουιάρια τὰ ἄμνημα κατ' ἤχον ἤχος α' Ὁ Θεὸς ὁ διδοὺς ἐκδικήσεις... [Ἀλληλουία, ἄλληλουία, ἄλληλουία], καὶ τὰ ἄλλα». – Δεύτερη ἐνότητα: φ. 149β «Ἀρχὴ τῆς ἑβδομάδος τὰ προκείμενα [μετὰ τῶν ἄλληλουιarioῦν] τῆ Β' τῶν Ἀσωμάτων, τὸ Ἀλληλουιάριον, ἤχος β' *Αἰνετε τὸν Κύριον*, καὶ τὰ ἄλλα». – Τρίτη ἐνότητα: φ. 151α «Ἀλληλουιάρια τῶν μεγάλων ἑορτῶν συντεθέντα καὶ καλωπισθέντα παρὰ τοῦ μαῖστορος κύρ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη. Ἀρχόμεθα ἀπὸ τὴν Χριστοῦ γέννησιν καθὼς ἀρχονται καὶ ἐν τῷ Ψαλτικῷ βιβλίῳ, κατ' ἤχον. ἤχος α' *Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ*». Καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀνθολόγησις ὄλων τῶν μέχρι τότε Ἀλληλουιarioῦν, κατ' ἤχον καὶ καθ' ἑορτὴν μετὰ τοὺς ἀρμόδιους πάν-

τοτε στίχους, καὶ αὐτοὺς πάντοτε μελισμένους σὲ παπαδικὸ ἀργὸ μέλος.¹

Σ' αὐτὴν τὴν τρίτη ἐνότητα, πού σαφῶς εἶναι καὶ ἡ ἐκτενέστερη, ἔχει μεγάλη σημασία ἡ μαρτυρία ὅτι καταγράφονται κατὰ τὴν τάξη πού βρίσκονται καὶ στοὺς *Ψαλτικὸν βιβλίον*. Γνωρίζουμε ὅτι *Ψαλτικὸν* ἦταν κώδικας γιὰ τοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν κατὰ τὸν ιβ' καὶ ιγ' αἰῶνα, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὸν κώδικα *Ἀσματικὸν*, πού ἦταν γιὰ τοὺς μονοφωνάρηδες καὶ καλοφωνάρηδες² ψάλτες. Ἀπὸ τὴν μίξη τοῦ περιεχομένου αὐτῶν τῶν δύο βιβλίων, καὶ συγχρόνως τῶν δύο ψαλτικῶν παραδόσεων, προήλθε τὸν ιδ' αἰῶνα ἡ *Παπαδική*, μὲ πρώτη ἀρχαιότερη καὶ χρονολογημένη μάλιστα τὸν κώδικα ΕΒΕ 2458 τοῦ 1336.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ψαλμωδῆσεις τοῦ *Ἀλληλουιάρχου* ἡ ἑναρξὴ ἦταν αὐτὴ πού δηλώνεται στὴν Ἀρχή: δηλαδή, φ. 147β «Μετὰ τὸν Ἀποστολον ὁ μονοφωνάρις· ἤχος α' Ἀλληλούια, Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ - Ἀλληλούια, ἀλληλούια, ἀλληλούια».³

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ιδ' αἰῶνος φαίνεται ὅτι ἀτονεῖ ἡ πράξη τῆς ψαλμωδῆσεως τῶν στίχων, πρὶν ἀπὸ τὴν δευτέρη καὶ τρίτη φορά ψαλμωδῆσεως τοῦ τριπλοῦ *Ἀλληλούια*, καὶ ἐκτείνεται καλοφωνικὰ τὸ ἀπλό παπαδικὸ μέλος τοῦ τριπλοῦ *Ἀλληλούια* πού κατανατᾷ νὰ ἐπαναλαμβάνεται μέχρι καὶ ἐννιά φορές, ὡς ἐνιαία ἐκτενῆς παπαδικὴ σύνθεση· καμιά φορά διακρίνεται καὶ σὲ δυὸ ἢ τρία μέρη σαφῶς μιά τέτοια σύνθεση. Τὴν βυζαντινὴ περίοδο *Ἀλληλουιάρια* σὲ διαφόρους ἤχους μελοποίησαν, χωρὶς τοὺς στίχους, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Κουκουζέλη, οἱ μελοῦργοι Ἀνδρέας Σιγηρός, Ἀγαλιανός, Ξένος Κορώνης, Ἰωάννης Κλαδάς, Μανουὴλ Βλατηρός, Θεόδουλος μοναχός, Μανουὴλ Χρυσάφης, Γεράσιμος Χαλκεόπουλος, καὶ ἄλλοι. Οἱ συνθέσεις αὐτῶν πού μνημονεύτηκαν ἐδῶ ἀπαρτίζουν μίαν σειρὰ στοὺς ὀκτώ ἤχους καὶ εἶναι ἐξηγημένους ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα στὸν χειρόγραφο κώδικα ΕΒΕ-ΜΠΤ 704, περὶ τὸ 1827, στὰ φύλλα 292α-304α· καὶ εἶναι ὅλα αὐτὰ τὰ *Ἀλληλουιάρια* ἀνέκδοτα. Τὴν μεταβυζαντινὴ περίοδο ὁ Παγκράτιος ἱερομόναχος Ἰβηρίτης, στὶς ἀρχές τοῦ ιζ' αἰῶνος, ἐμέλεισε ἕνα περίφημο *Ἀλληλουιάριο* σὲ α' ἤχο καὶ ὁ Μπαλάσης ἱερεὺς καὶ νομοφύλαξ μίαν πλήρη σειρὰ, δηλαδή ὀκτώ *Ἀλληλου-*

ιάρια κατ' ἤχον, κι αὐτὰ ἐξηγημένα ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο (ΜΠΤ 704, φφ. 304β-307β), ἀλλ' ἀνέκδοτα πάλι.

Τὸ μόνο βυζαντινὸ *Ἀλληλουιάριο* πού ἐπιβίωσε σὲ ὅλη τὴ χειρόγραφη καὶ ψαλτικὴ παράδοση εἶναι τὸ *Ἀλληλουιάριο* σὲ ἤχο πρωτοβαρου τοῦ Θεοδούλου μοναχοῦ. Στὰ μέσα τοῦ ιη' αἰῶνος ὁ Ἰωάννης πρωτοψάλτης, ὁ Τραπεζούντιος τὸ συνέταξε μὲ ἐξηγητικὴ διάθεση καὶ λίγο ἀργότερα ὁ Πέτρος Πελοποννήσιος τὸ ἐξήγησε στὴν δική του ἐξηγητικὴ σημειογραφία.⁴ Μὲ τὴ *Νέα Μέθοδο* τὸ ἐξήγησαν ἀναλυτικὰ καὶ ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Χουρμούζιος. Κι εἶναι αὐτὸ τὸ *Ἀλληλουιάριο* πού ἐκδόθηκε, σὲ ἐπανειλημμένες μάλιστα ἐκδόσεις καὶ ἐπανεκδόσεις, καὶ ψάλλεται καὶ σήμερα, κυρίως στοὺς Ἁγίους Ὄρους καὶ σὲ Ἀγρυπνίες ἄλλων μοναστηριῶν. Κι εἶναι ἡ καλὴ ψαλτικὴ παράδοση πού ἐξοικονομεῖ τὸν ἀπαιτούμενο «καιρὸ» γιὰ τὴν προσφορά τοῦ θυμιάματος πρὶν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Παράλληλα, μὲ τὴν καθιέρωση τῆς *Νέας Μεθόδου* καὶ τὴν ἐκτύπωση τῶν μουσικῶν βιβλίων, ἀμέσως μετὰ τὴν βυζαντινὴ σύνθεση, στὴν συντετμημένη της μορφή, τοῦ Θεοδούλου, διαδίδεται κι ἕνα πολὺ σύντομο *Ἀλληλουιάριο* σὲ β' ἤχο, τὸ γνωστὸ καὶ κοινό, χωρὶς μνεῖα στίχων, κατὰ πάσα πιθανότητα μέλος τοῦ διδασκάλου Γρηγορίου Πρωτοψάλτου.⁵

Στοὺς καιροὺς μας γνωρίζω ὅτι ὁ μακαρὴς διδάσκαλος Σίμων Καρᾶς, μαζί καὶ μὲ ἄλλα ψαλτικὰ παραλειφθέντα, ἐπανεφέρε στὴ λατρεία καὶ τὴν ψαλμωδῆση τοῦ *Ἀλληλουιάρχου* τοῦ Εὐαγγελίου, καθὼς καὶ τοῦ Προκειμένου τοῦ Ἀποστόλου, καὶ μὲ τὰ παρακελεύσματα τοῦ διακόνου μάλιστα, ὅπως ὀρίζουν τὰ βυζαντινὰ *Τυπικά*, δηλαδή, ὁ διάκονος *Πρόσχωμεν*—ὁ μονοφωνάρις *Ἀλληλούια*, *Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ*,— ὁ διάκονος *Πρόσχωμεν*. Αὐτὴ ἡ τάξη τηρεῖται ἀπὸ ἀρκετοὺς ψάλτες καὶ φιλακόλουθους κληρικοὺς καὶ ψάλλονται κάποιες συνθέσεις τοῦ Καρᾶ, ἢ καὶ ἄλλων, πάντως σὲ περιορισμένη κλίμακα. Ποιὸς δὲν ἄκουσε τὸ σῆμα τῆς σχετικῆς ἐκπομπῆς τοῦ *Ἀρχονταρικίου* παλαιότερα, καὶ δὲν τοῦ ἔγινε οἰκειὸ τὸ μέλος, τὸ πράγματι τερπνὸ καὶ ὠραῖο, «*Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ*—*Ἀλληλούια*»;⁶

Καὶ βέβαια στὸ στενὸ πλαίσιο τοῦ μαθήματος τῆς Λειτουργικῆς, ὁ ἐπιφανὴς Λειτουργιολόγος Καθηγητῆς κ. Ἰωάννης Φουντούλης, μὲ

τήν ἀποκατάσταση καὶ δημοσίευση ὄλων σχεδὸν τῶν ἀρχαίων λειτουργικῶν κειμένων καὶ τὴν τέλεσή τους στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, προέβλεπε καὶ τὴν ψαλμώδηση τοῦ Ἀλληλουιαρίου μετὰ τοὺς ἀρμόδιους κάθε φορὰ στίχους· ἢ ψαλμώδηση, ὅμως, εἶναι πολὺ ἀπλή, ὅπως φαίνεται στὸ σχετικὸ βιβλίον ποὺ ἐξέδωκε ὁ ὁμότεχος καθηγητὴς κ. Ἀντώνιος Ἀλυγιζάκης, κατὰ δική του σημείωση τοῦ μέλους.⁷

Ὑστερα ἀπὸ τὴν σύντομη αὐτὴ ἱστορικὴ καὶ μουσικολογικὴ ἐκθεση τοῦ πράγματος, προκύπτει ὅτι ἡ ψαλτικὴ παράδοση καὶ μάλιστα ἡ καλοφωνικὴ, ἀπὸ τὸν ἰδ' αἰῶνα καὶ δῶθε, πάντοτε γνώριζε καὶ ἔψαλλε ἓνα ἕκτενές Ἀλληλουιᾶριο, γιὰ τὸν καιρὸ τῆς θυμιάσεως πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου· κι ἀκόμα ὅτι ἡ ψαλτικὴ ἐπιτήδευση λειτούργησε σὲ βάρος τῆς ψαλτῆς ἐκφωνήσεως τῶν ψαλμικῶν στίχων, οἱ ὁποῖοι τελικὰ ἐγκαταλείφθηκαν. Ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ διατυπώσω τὴν προσωπικὴ ἄποψη ὅτι ἡθελήμενα ἐγκατέλειψαν τοὺς στίχους, γιὰ νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένο τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας ἀπὸ Παλαιοδιαθηκικὰς ἀναφορὰς, οἱ ὁποῖες κρατήθηκαν μόνο στὰ Κοινωνικά. Ἡ χειρόγραφη καὶ ἡ ἐντυπὴ παράδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Πραξαποστόλου προβλέπει πάντοτε τὴν ἀναγραφή τῶν στίχων πρὸ τῶν Προκειμένων τοῦ Ἀποστόλου, ποὺ ἔχει ἀντίστοιχη καὶ παράλληλη ψαλτικὴ μεταχείριση, καὶ τῶν στίχων πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τάξιν· δηλαδὴ τὸ ἄμνημα ἢ Κυριακὰ Προκείμενα καὶ Ἀλληλουιᾶρια, τὰ τῆς ἐβδομάδος καὶ τὰ τῶν ἑορτῶν. Καὶ τὰ Τυπικά καὶ τὰ Εὐχολόγια παρακελεύονται τὴν ἴδια τάξιν.

Καὶ θαρρῶ, ὅτι ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος, ἀπὸ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐμφορούμενος, δηλαδὴ τῆς στερεῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, καὶ μέσα στὸ γενικότερο πλαίσιο τῆς λατρευτικῆς εὐταξίας καὶ εὐσχημοσύνης, θέλει νὰ προσπαθήσουμε ὅλοι οἱ μύστες καὶ θεραπευτὲς τῆς ὀρθόδοξης λατρείας νὰ ἀναβιώσει αὐτὴ ἢ καλὴ πράξις τῆς ψαλμωδῆσεως τῶν Ἀλληλουιαρίων πρὸ τῆς ἐκφωνητικῆς ἀπαγγελίας τοῦ Εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος, τοῦλάχιστον κατὰ τίς Κυριακὰς, καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ψαλμωδῆσεως νὰ προσφέρεται τὸ θυμίαμα στὸ ἱερὸ Βῆμα καὶ νὰ γίνεται λαμπρὴ καὶ ἐπίσημη ἢ ἕξοδος ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη τοῦ διακόνου μετὰ τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιον,

«προπορευομένων τῶν μανουαλίων μετὰ λαμπάδων».

Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος μοῦ ἀνέθεσε τὴν δειγματικὴ μελοποίηση τῶν Ἀλληλουιαρίων. Ἡ μελοποίησις, μετὰ μελισμένους καὶ τοὺς ἀρμόδιους στίχους, ἔγινε μετὰ χειρὶ τοῦ νέου ἢ μεταβυζαντινοῦ παπαδικοῦ μέλους, πολὺ συντομότερο βέβαια ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ παπαδικὸ καλοφωνικὸ μέλος, καὶ μετὰ ἔγνοιαν νὰ τηρηθοῦν οἱ κοινότερες μελικὲς παπαδικὲς ἀναφορὰς τοῦ κάθε ἤχου. Ἡ γνώσις, ἀκριβῶς, καὶ αὐτῆς τῆς μελοποιητικῆς λεπτομέρειας, καθὼς καὶ ἡ ἔλλειψη μιᾶς πλήρους συστηματικῆς σειρᾶς μελισμένων καὶ τοὺς στίχους μέχρι τώρα, μοῦ κανονάρχησαν τὴν μελοποίησις καὶ δημοσίευσιν αὐτῆς τῶν Κυριακῶν Ἀλληλουιαρίων, «πρὸς κοινὸν ὄφελος».

Ἡ καλαισθητὴ ἐκδοσις ὀφείλεται στὴν φιλόμουση, πάλιν, διάθεσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου μας ποὺ μερίμνησε σχετικὰ στὴν Ἀποστολικὴ Διακονία. Ἡ στοιχειοθεσία ἔγινε μετὰ τὴν κωδικοποιημένη παγκοσμίως σηματοδοσιὰ ποὺ χάραξε ἡ ταπεινότητά μου.

1. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, «Ἡ ἀσματικὴ διαφοροποίησις ὅπως καταγράφεται στὸν κώδικα EBE 2458 τοῦ ἔτους 1336», Χριστιανικὴ Θεσσαλονικὴ-Παλαιολόγια ἐποχὴ (ΚΒ' Δημήτριά-Επιστημονικὸ Συμπόσιον), Θεσσαλονικὴ 1989, σσ. 167-211.

2. Γιὰ εἰδικότερη γνώσις τοῦ πράγματος, βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας*, Ἀθῆναι 1979, σ. 44-45.

3. Ὑπάρχει μιὰ ὀλόκληρη καὶ ἀριστη στὸ εἶδος τῆς διατριβῆς γιὰ τὰ Ἀλληλουιᾶρια, τοῦ δανοῦ μουσικολόγου Christian Thodberg, *Der byzantinische Allelouiarionzyklus* (=Ὁ βυζαντινὸς κύκλος τῶν Ἀλληλουιαρίων), Κοπεγχάγη 1966 (Μνημεῖα Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Μελέται, 8), ποὺ βέβαια δὲν ἐκτείνεται στὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο καὶ δὲν ὑπάρχουν ἀναφορὰς γιὰ τὴν ἐξήγησις τῶν Ἀλληλουιαρίων.

4. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, «Ἡ σύγχυσις τῶν τριῶν Πέτρων», Βυζαντινὰ, τόμος 3ος, Θεσσαλονικὴ 1971, σσ. 248-250.

5. Βλ. *Ταμείον Ἀνθολογίας*, παρὰ τοῦ ἐφευρέτου... Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, ἐκδοθεῖσα παρὰ Θεοδώρου Παπα-Παράσχου Φωκαέως, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1834, τόμος Β', σ. 128 «Ἀλληλουιᾶριον τοῦ Εὐαγγελίου, ἤχος πλ. α' Πα», καὶ σ. 129, «Σύντομον, ἤχος β' Δυ».

6. Σίμωνος Ἰ. Καρᾶ, *Μέθοδος τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς-Θεωρητικόν*, τόμος Α', Ἀθῆναι 1982, σ. 312 (ἤχος α' τετραφώνος ἀπὸ τῆς φυσικῆς του βάσεως Κε).

7. Βλ. Ἀντωνίου Ἀλυγιζάκη, *Μελωδήματα Ἀσκήσεων Λειτουργικῆς*, Θεσσαλονικὴ 1992, σσ. 86-90.

«Γραφείο Συμβουλευτικής» τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Δραστηριότητες καὶ προοπτικὲς¹

Τῶν Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου-
π. Ἀδαμαντίου Αὐγουστίδη

Συμβουλευτικὴ καὶ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία

Ἡ συμβουλευτικὴ ἔχει μακρὰ παράδοση στὴν ἱστορία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ἰδιαίτερα ἀσκούμενη ἀπὸ χαρισματοῦχους ἀσκητὲς καὶ μοναχοὺς ἔχει πίσω της μιὰ δόκιμη συμπάρασταση πρὸς τὸν συνάνθρωπο. Αὐτοῦ τοῦ τύπου ἡ συμβουλευτικὴ καταγράφεται σὲ πηγές τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, πατερικὲς καὶ ἄλλες. Ἡ συστηματικὴ ἐπεξεργασία τους, ἡ ἀνάδειξη τῶν ἀρχῶν ποὺ πρυτανεύουν ἐκεῖ, ἡ διατύπωση κριτηρίων ἀποτελοῦν ἓνα αὐθεντικὸ ὑπόστρωμα γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε ἀσκηση τοῦ συμβουλευτικοῦ ἔργου σήμερα.² Μιλώντας μάλιστα πρὶν δύο μῆνες στὸ VII ἐτήσιο συνέδριο Εὐρωπαϊκῆς Συμβουλευτικῆς (20-23 Σεπτεμβρίου) γιὰ τὴν «Ὁρθόδοξη Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ» στὸ πλαίσιο στοργυλοῦ τραπέζιου γιὰ τὴ διεπιστημονικὴ ἔννοια τῆς Συμβουλευτικῆς, ἐτοίσαμε ὅτι οἱ ἀρχές αὐτές μπορεῖ νὰ ἀποτελέσουν κοινὴ ἀφτηρία γιὰ τὴν οἰκοδόμησι μιᾶς κοινῆς συμβουλευτικῆς στάσεως καὶ γιατί ὄχι μιᾶς ἐπιστήμης τῆς Συμβουλευτικῆς.³ Αὐτὸ προϋποθέτει ἓναν οὐσιαστικὸ διάλογο μεταξὺ Θεολογίας καὶ ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἰδιαίτερα δὲ τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας καὶ Ψυχολογίας, ὥστε νὰ καταλήξει ἀπὸ τὴν πλευρά μας σὲ μιὰ Ποιμαντικὴ Ἀνθρωπολογία. Μείζον αἶτημα στὴν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι μιὰ κλινικὴ καὶ θεραπευτικὴ ποιμαντικὴ θεολογία στὴ σχέση της μὲ τὴν ψυχοπαθολογία καὶ τὴν ψυχοθεραπεία.⁴ Τὸ αἶτημα αὐτὸ ἐξετάζεται μὲ εἰδικὸ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα στὸ Μεταπτυχιακὸ Πρό-

γραμμα Σπουδῶν (ΜΠΣ) τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας Ἀγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἰδιαίτερα στὸ μάθημα «Κλινικὴ καὶ Θεραπευτικὴ Ἀνθρωπολογία».⁵

Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ καὶ Γραφεῖο Συμβουλευτικῆς

Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὸ σχεδιασμὸ καὶ τὴν παροχὴ ψυχολογικῆς καὶ ψυχιατρικῆς ὑποστήριξης σὲ ποιμαντικὸ πλαίσιο ξεκίνησε ἐδῶ καὶ 20 χρόνια μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς «Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς».⁶ Φοιτητὲς καὶ φοιτήτριες εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ προσεγγίζον τὸν διδάσκοντα ἐκτὸς μαθήματος καὶ νὰ τὸν συμβουλευόνται γιὰ πολλὰ ζητήματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν. Ἀπὸ θέματα σπουδῶν, προσωπικῆς φύσεως ἀλλὰ καὶ γιὰ ψυχολογικὲς δυσκολίες ποὺ παρουσίαζαν. Πολλὲς περιπτώσεις παραπέμπονταν σὲ ἄλλες ὑπηρεσίες γιὰ νὰ τύχουν κατάλληλης ἀντιμετωπίσεως. Ἀσφαλῶς ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ νὰ συνεργαστοῦν καὶ ἄλλα στελέχη καταρτισμένα ποιμαντικὰ καὶ ψυχολογικὰ ἀλλὰ καὶ ψυχιατρικά. Γνωρίζετε ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλα νὰ πραγματοποιηθοῦν.

Εὐτυχῆς συγκυρία ὑπῆρξε ἡ μετάθεσι τοῦ π. Ἀδαμαντίου Αὐγουστίδη, ψυχιάτρου καὶ διδάκτορος Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας, ἀπὸ τὸ Παράρτημα τοῦ Κέντρου Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς Λειβαδιᾶς στὸ Κέντρο Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς στὸν Πειραιᾶ, μὲ τὸν ὁποῖο συνεργαζόμεσταν τότε

για την διατριβή του. Εκεί δημιουργήθηκε μία πρώτη στο είδος της στην Ελλάδα «Ύπηρεσία Ψυχιατρικής και Ποιμαντικής Μέριμνας», με την οποία ξεκίνησε μία άτυπη συνεργασία με τον Τομέα Χριστιανικής Λατρείας, Άγωγής και Διαποιμάνσεως του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η επικοινωνία αυτή σύντομα κατέληξε στην ύπογραφή συμφωνητικού (18-11-1998), που έπισημοποίησε πλέον τη συνεργασία και οδήγησε στην πειραματική δημιουργία ενός «Γραφείου Συμβουλευτικής» σε θέματα ψυχικής υγείας, υπό την έποπτεία του καθ. Ά. Μ. Σταυροπούλου εκ μέρους του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και την εύθυνη του π. Άδαμαντίου Αύγουστίδη εκ μέρους του Κ.Ψ.Υ.

Στόχοι του «Γραφείου Συμβουλευτικής»

Οί στόχοι αυτού του «Γραφείου» καθορίστηκαν ως έξης:

α) Παροχή συμβουλευτικής καθώς και ψυχολογικής και ποιμαντικής ύποστήριξης φοιτητών, ιερέων, ιερατικών οικογενειών, θεολόγων καθηγητών κλπ., οί όποιοι συχνά, ένω έχουν ανάγκη, διστάζουν ή δέν βρίσκουν χώρο, τον όποιο νά θεωρούν κατάλληλο για νά ζητήσουν βοήθεια (πρωτογενής και δευτερογενής πρόληψη).⁷

β) Όργάνωση προαιρετικών συναντήσεων –σεμιναριακού τύπου– μέ φοιτητές που ένδιαφέρονται νά ένημερωθούν σχετικά μέ τον χώρο τής παροχής ύπηρεσιών ψυχικής υγείας και τις νεώτερες έξελίξεις στον χώρο τής ψυχιατρικής έπιστήμης, κυρίως στον τομέα τής Κοινωνικής και Κοινοτικής Ψυχιατρικής. Οί συναντήσεις αυτές συμπεριλαμβάνονται στις προσπάθειες για την εύαισθητοποίηση των φοιτητών στην συμβουλευτική επί θεμάτων ψυχικής υγείας.⁸

γ) Μεθόδευση έπιστημονικής έρευνας, όπου διερευνώνται οί στάσεις των φοιτητών άπέναντι στα θέματα τής ψυχικής υγείας, και ή πιθανή τροποποίηση των στάσεών τους μετά την όλοκλήρωση των μαθημάτων μας. Πέραν του έρευνητικού έπιστημονικού της ένδιαφέροντος, ή προσπάθεια έντάσσεται στις

δραστηριότητες του Κ.Ψ.Υ. μέ στόχο την παροχή ύπηρεσιών πρωτογενούς πρόληψης, ένω τά άποτελέσματα τής έρευνας θά ληφθούν ύπ' όψη για την καλύτερη άνταπόκριση των μαθημάτων στις άνιχνευθησόμενες άνάγκες των φοιτητών.⁹

Στή διοργάνωση των δραστηριοτήτων λήφθηκαν ύπ' όψη τόσο οί άνάγκες του φοιτητικού πληθυσμού για ψυχοκοινωνική ύποστήριξη όσο και οί ιδιαιτερότητες του εύρύτερου πλαισίου που σχετίζεται μέ τό άντικείμενο σπουδών, κυρίως τό πρόβλημα των άντιστάσεων που ένίοτε παρατηρούνται άπό πλευράς των θρησκευόμενων άτομων άπέναντι στις ύπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Στις έρευνητικές δραστηριότητες άλλα και ως συμβολή σε θέματα πρόληψης θά θέλαμε νά αναφέρουμε τή συνεργασία του Γραφείου Συμβουλευτικής μέ τή διαμεσολάβηση του ΜΠΣ μέ την Ειδική Συνοδική Έπιτροπή Γάμου, Οικογένειας, Προστασίας του Παιδιού και Δημογραφικού Προβλήματος για τή δημιουργία ένός Κέντρου Προετοιμασίας Γάμου στην Ί. Μητρόπολη Φθιώτιδος στη Λαμία. Πρόκειται για πιλοτικό πρόγραμμα τριετούς διάρκειας που προχωρεί μέ τή βοήθεια του Θεού πολύ καλά. Στο πλαίσιο αυτό πρόκειται νά λειτουργήσει γραφείο συμβουλευτικής ύπηρεσίας.

Δραστηριότητες

Στό χρονικό διάστημα των τελευταίων τριών χρόνων που λειτουργεί τό «Γραφείο Συμβουλευτικής» στη Θεολογική Σχολή, έχουν ύλοποιηθεί οί έξής δραστηριότητες:

Α. Στο «βιβλίο έπισκέψεων» καταγράφονται μέχρι τώρα (Δεκέμβριος 2001) 213 έπισκέψεις. Οί περιπτώσεις που έπισκέφθηκαν τό Γραφείο κατανέμονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- α) Φοιτητές - Ίεροσπουδαστές: 51
- β) Καθηγητές - Θεολόγοι: 17
- γ) Κληρικοί: 17
- δ) Μέλη ιερατικών οικογενειών 27 (πρεσβυτέρες: 9, παιδιά κλπ. 18)
- στ) Κατηχητές, Ίεροψάλτες κλπ.: 64
- ζ) Διάφοροι άλλοι: 37

Ἄξιζει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐπισκέψεων εἶναι σημαντικὸς, ἂν ὑπολογίσουμε ὅτι πρόκειται γιὰ νεοσύστατη ὑπηρεσία, τῆς ὁποίας ἡ λειτουργία καὶ οἱ ὑπηρεσίες πού προσφέρει δὲν ἔχουν γίνεαι ἀκόμη ἀρκετὰ γνωστὲς στοὺς ἐνδιαφερομένους, ἐνῶ τὸ γραφεῖο μπορεῖ νὰ λειτουργεῖ μόνο μία φορὰ τὴν ἐβδομάδα, συνήθως μεσημεριανή ὥρα. Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἔχει ἐξασφαλισθεῖ ἀκόμη κατάλληλος χῶρος καὶ ἡ λειτουργία τοῦ «Γραφείου» ἐξαρτᾶται τόσο ἀπὸ τὸ πότε εἶναι ἐλεύθερη ἡ αἴθουσα ἀσκήσεως τοῦ Τομέα (Γ' ὄροφος) ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐκπαιδευτικῶν δραστηριοτήτων πού γίνονται στὸν ἴδιο χῶρο. Πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη, ἐπίσης, ὅτι γιὰ τεχνικούς λόγους, ἡ λειτουργία τοῦ «Γραφείου» ἀκολουθεῖ τὶς σχολικὲς ἀργίες. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ Γραφεῖο ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὴ Γραμματέα τοῦ τομέα κ. Ἀριάδνη Σαραντουλάκου γιὰ τὴν διευθέτηση τῶν συναντήσεων καὶ τὴν, μέχρι πρότινος ἀποσπασμένη στὸν Τομέα, Κοινωνικὴ Λειτουργὸ καὶ Θεολόγο κ. Εὐτυχία Γιαννουλάκη.

Μὲ αὐτὰ τὰ δεδομένα καὶ καθὼς ἤδη ἀπὸ διάφορες πλευρὲς, ὅπως π.χ. ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Ποιμαντικῆς ἔργου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, διατυπώνονται ἐπιπλέον αἰτήματα παραπομπῆς γιὰ βοήθεια οἰκογενειῶν μὲ ψυχολογικὰ προβλήματα, εἶναι εὐλόγο ὅτι ἡ βελτίωση τῆς ὑποδομῆς θὰ σημαίνει ἄμεση ἐνίσχυση στὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἐν λόγω δραστηριότητας.

Β. Κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἀκαδημαϊκὰ ἔτη ὁ π. Ἀδ. Αὐγουστίδης δίδαξε συστηματικὰ στὸ σεμιναριακὸν χαρακτῆρα πρόγραμμα δώρων ἐβδομαδιαίων συναντήσεων σὲ φοιτητὲς πού τὸ ἐπέλεξαν. Τὰ θέματα πού ἀπέπτυξε κινουῦνται στὸ πλαίσιο ἐνημέρωσης τῶν φοιτητῶν πάνω σὲ βασικὲς ἐννοιες τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Ψυχιατρικῆς, μὲ ἔμφαση σὲ κεφάλαια πού ἀφοροῦν στὸ πῶς διαμορφώνεται ἡ νέα πραγματικότητα σὲ αὐτὸ τὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ μοντέλου τῆς Κοινωνικῆς - Κοινωνικῆς Ψυχιατρικῆς.

Μεταξὺ ὧν διδάχθησαν συμπεριλαμβάνονται:

1) Εἰσαγωγικὲς ἐννοιες. Τί εἶναι Κοινωνικὴ

- Κοινωνικὴ Ψυχιατρικὴ. Βασικὲς Ἀρχές (ἀρχές, μέθοδοι, ἀναζήτηση σχέσεων μὲ τὴν ποιμαντικὴ πράξη). Ἡ ἐννοια τῆς τομεοποίησης. Ἡ δομὴ καὶ ὁ τρόπος λειτουργίας τῶν Κοινωνικῶν Κέντρων Ψυχικῆς Ὑγείας. Ἐννοια καὶ περιεχόμενο τῆς ψυχιατρικῆς πρόληψης. Τὰ ἐπίπεδα τῆς πρόληψης (οἱ ἐννοιες πρωτογενῆς, δευτερογενῆς καὶ τριτογενῆς πρόληψη, ἀναζήτηση δυνατοτήτων συμβολῆς τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας στὴν πρόληψη τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν). Τὸ πρόβλημα τοῦ Ἰδρυματισμοῦ (ἀναφορὰ στὸ τί εἶναι καὶ πῶς λειτουργοῦν τὰ Ψυχιατρικὰ ἄσυλα). Ἡ σχέση τῆς Ψυχοπαθολογίας μὲ τὴν ψυχοκοινωνικὴ καὶ λειτουργικὴ ἔκπτωση τοῦ χρονίως ψυχικῶς πάσχοντα. Οἱ ἐννοιες καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς Ἀποασυλοποίησης, τῆς Ψυχοκοινωνικῆς Ἀποκατάστασης καὶ τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάταξης. Παρουσίαση ἐποπτικοῦ ὑλικοῦ (videos). Οἱ δομὲς τριτογενοῦς πρόληψης.

2) Ἐνημέρωση πάνω στὰ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα (γενικὴ κλινικὴ συμπτωματολογία) καὶ τὰ εἶδη τῶν ψυχιατρικῶν διαταραχῶν (διαγνωστικὲς κατηγορίες, φαινομενολογία βασικῶν ψυχοπαθολογικῶν συνδρόμων) μὲ σκοπὸ τὴν εὐαίσθητοποίηση τῶν φοιτητῶν ἀπέναντι σὲ πρακτικὰ προβλήματα πού μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσουν αὐριο ὡς ἐκπαιδευτικοὶ ἢ ὡς ποιμένες.

3) Διευκρίνιση τῶν ὁρίων, τῶν σχέσεων καὶ τῶν διαφορῶν μεταξὺ τοῦ ψυχολογικοῦ, τοῦ ποιμαντικοψυχολογικοῦ καὶ τοῦ εὐρύτερου θεολογικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, ὅταν προσεγγίζονται θέματα πού προκύπτουν κατὰ τὴν προσπάθεια τοῦ διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως μὲ τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ἰδιαίτερα στὸ ἐπίπεδο τοῦ διαλόγου τῆς Θεολογίας μὲ τὶς ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου (sciences humaines).¹⁰

Γ. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ π. Ἀδ. Αὐγουστίδη διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ψυχιατρικὴ Κλινικὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (Δ/ντῆς καθ. Γ. Ν. Χριστοδούλου) καὶ τὴν «Ἑπηρεσία Ψυχιατρικῆς καὶ Ποιμαντικῆς Μέριμνας» τοῦ Κ.Ψ.Υ. (Ἑπευθ. π. Ἀδαμάντιος Γ. Αὐγουστίδης) μὲ τὴν συνεργασία τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας (ἐκπροσωπούμενο ἀπὸ τὸν καθ. Ποιμαντικῆς Θεολογίας καὶ Ψυχολογίας κ. Ἀ. Μ.

Σταυρόπουλο) έτήσιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα «Ποιμαντική Πράξη και Ψυχική Υγεία». Το πρόγραμμα αναπτύχθηκε σε πενήντα (50) εκπαιδευτικές ώρες, με εβδομαδιαίο ρυθμό συναντήσεων (Φεβρουάριος - Δεκέμβριος 2000) και επικεντρώθηκε σε θέματα ψυχικής υγείας απευθυνόμενο σε πτυχιούχους θεολογίας, κληρικούς και λαϊκούς που εργάζονται στο ποιμαντικό έργο της Έκκλησίας. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Έλληνικής Ψυχιατρικής Έταιρείας (Ε.Ψ.Ε.) και με απόφασή του ο Τομέας Χριστιανικής Λατρείας, Άγωγής και Διαποιμάνσεως το ένέταξε ως επιλεγόμενο μάθημα στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Ποιμαντική Θεολογία και Άγωγή». Το πρόγραμμα παρακολούθησαν 80 άτομα που επίλεχθηκαν μεταξύ περίπου διακοσίων (200) υποψηφίων.

Προοπτικές

Όσα αναφέρθηκαν καθιστούν φανερή τη χρησιμότητα και γονιμότητα της συνεργασίας του Πανεπιστημίου με έξωπανεπιστημιακούς φορείς.

Η εργασία που επιτελέστηκε τα τελευταία τρία χρόνια συνδύασε το τριπλό αξίωμα ενός σύγχρονου Πανεπιστημίου που ασκείται στην έρευνα, στη διδασκαλία και στις εφαρμογές και είναι ανοικτό στην κοινωνία και στις ανάγκες της.

Η εκτίμηση αυτή δεν είναι μόνο προσωπική αλλά γνωρίζουμε ότι συναντά ευμενή αποδοχή και αναγνώριση από τις πανεπιστημιακές αρχές. Το έργο που έγινε μέχρι τώρα έχει υπερβεί πρό πολλού την πειραματική φάση, από την οποία ξεκίνησε και έχει την ανάλογη ωριμότητα να αναπτυχθεί περισσότερο και να εξυπηρετήσει ακόμα ευρύτερους στόχους.

Σήμερα βρισκόμαστε σε μία μεταβατική φάση λόγω:

α) Της έκκρεμότητας εκ μέρους του Πανεπιστημίου για αναδιάρθρωση και επέκταση των υπηρεσιών ανά Σχολή σε όλο το Πανεπιστήμιο.

β) Την εκδήλωση εκ μέρους των αρχών της Θεολογικής Σχολής πρόθεσης αναβάθμισης των δραστηριοτήτων μας. Τουτό μπορεί να

σημαίνει εξασφάλιση χώρου, χρόνου και άλλων διευκολυντικών παροχών.

1. Το κείμενο στηρίζεται σε δύο ανακοινώσεις που παρουσιάστηκαν σε ήμερίδα που όργάνωσε στις 23 Νοεμβρίου 2001 το Συμβουλευτικό Κέντρο Φοιτητών Πανεπιστημίου Άθηνων υπό την αιγίδα της Έθνικης Επιτροπής για το Έτος Ψυχικής Υγείας 2001 με θέμα «Πρόληψη σε θέματα ψυχικής υγείας νέων: Συμβουλευτικές υπηρεσίες για φοιτητές» στην Αίθουσα της Φιλοσοφικής Σχολής στην Πανεπιστημιούπολη της Άθηνας. Ο Ά. Μ. Σταυρόπουλος είναι καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας του Π. Ά. Ο π. Άδαμάντιος Αύγουστιδης ψυχίατρος - διδάκτωρ Ποιμαντικής Ψυχολογίας διευθύνει την «Μονάδα ψυχιατρικής και ποιμαντικής μέριμνας» του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής (Κ.Ψ.Υ.) στον Πειραιά.

2. Ά. Μ. Σταυροπούλου. *Είσαγωγή στην Όρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική*, Άθήνα 1985.

3. Στο ίδιο συνέδριο ο π. Άδαμάντιος Αύγουστιδης είχε παρουσιάσει ανακοίνωση με τίτλο: *Το «Γραφείο Συμβουλευτικής» της Θεολογικής Σχολής Άθηνων: Μια πρωτότυπη συνεργασία*. Ο κ. Στέφανος Χρ. Κουμαρόπουλος, Μ. Α. Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Χριστιανικής Άγωγής, υποψήφιος διδάκτωρ, που μετέχει στην ομάδα εργασίας «Συμβουλευτική Ποιμαντική», παρουσίασε εργασία του που είχε τον τίτλο: *Η Συμβουλευτική του Θεολόγου Καθηγητή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στα πλαίσια του Σχολείου*.

4. Ά. Μ. Σταυροπούλου, *Κλινική Θεραπευτική Ποιμαντική Θεολογία στη σχέση της με την Ψυχοπαθολογία και την Ψυχοθεραπεία*, Άθήνα 2000.

5. Βλ. Ά. Μ. Σταυροπούλου, *Ένα έρευνητικό πρόγραμμα*, στο περ. «Εφημέριος», τεύχος Δεκεμβρίου 2000, σ. 13-17.

6. Περισσότερα και βιβλιογραφία βλ. στην τελευταία έκδοση των *Διδακτικών Σημειώσεων του μαθήματος*, Άθήνα 2001, 316 σ.

7. Ά. Μ. Σταυροπούλου, *Ο έξιμολόγος και η αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας*, Άθήνα 2000.

8. Ά. Αύγουστιδη, *Ποιμαντική Πράξη και Ψυχική Υγεία*, περ. «Θεολογία», τόμ. 71, τεύχ. 1, Άν - Άουν. 2000, σελ. 201-220.

9. Στην έρευνα χρησιμοποιούνται ειδικά έρωτηματολόγια. Ήδη το πρώτο σκέλος της έρευνας έχει επεξεργαστεί ο μεταπτυχιακός φοιτητής μας κ. Τριαντάφυλλος Μπολτέτσος.

10. Ά. Αύγουστιδη, *Ποιμένας και Θεραπευτής*, έκδ. Άκρίτας, Άθήνα 1998.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

Τοῦ Ἀρχιμ. Κυρίλλου Μισιακούλη

β'

Πιστοποιητικά Ἀγαμίας

Τὰ πιστοποιητικά ἀγαμίας *Τύπου Α'* καὶ *Τύπου Β'* καὶ τὰ τοῦ τρόπου ἐκδόσεώς των ρυθμίζει ἡ ὑπ' ἀριθμ. 1797/1971 Συνοδική Ἐγκύκλιος. Στὴν πράξη σήμερα ἐπεκράτησε νὰ ἐκδίδονται πιστοποιητικά ἀγαμίας (*Τύπου Β'*), τὰ ὁποῖα ἐκδίδει ὁ ἐφημέριος τῆς κατοικίας τῶν μελλονύμφων. Τὸ ἄσχετον τῆς συγγενείας τῶν μελλονύμφων πιστοποιεῖ ὁ ἐφημέριος, στηριζόμενος στὴν ἐνυπόγραφη

δήλωση δύο μαρτύρων, οἱ ὁποῖοι ὑπογράφουν ἐνώπιόν του στὸ ἐκδιδόμενο πιστοποιητικό ἀγαμίας καὶ δηλώνουν ὑπεύθυνα τὸ ἄσχετον τῆς συγγενείας καὶ τὴν ἀγαμία τοῦ ἢ τῆς μελλονύμφου. Προτιμητέον θὰ ἦτο οἱ δύο μάρτυρες νὰ μὴ εἶναι πολὺ στενοὶ συγγενεῖς τῶν μελλονύμφων.

Στὸ ἐκδιδόμενο πιστοποιητικό ἀγαμίας

ἡ ἔννοια «ΑΓΑΜΟΣ» πρέπει νὰ προσδιορίζει καὶ τὸν βαθμὸ τοῦ γάμου, στὸν ὁποῖο πρόκειται νὰ ἔλθουν οἱ μελλονύμφοι, μετὰ τὴν φράση: «τυγχάνει ἄγαμος καὶ ἀνάλογα μετὰ τὴν περίπτωση, ἐκ διαζεύξεως βάσει τοῦ ὑπ' ἀριθμ. τάδε Διαζευκτηρίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἢ ἐκ χηρείας βάσει τῆς ἀπὸ τάδε Ληξιαρχικῆς Πράξεως Θανάτου ἢ σὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη περίπτωση ποὺ θὰ τύχει, βάσει τῆς ἀπὸ τάδε δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἢ ὁποῖα λύει τὸν γάμο, δυνάμενος ἢ δυναμένη

Γιὰ τὴν ἐκδοση Ἀδείας τελέσεως τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου, ὡς πρὸς τὸ κανονικὸ καὶ τὸ νομικὸ μέρος, ἀπαιτεῖται ἡ πιστοποίηση τοῦ βαθμοῦ ἀγαμίας καὶ τοῦ ἀσχετοῦ τῆς συγγενείας τῶν μελλονύμφων μετὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἐκδίδονται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον ἀπὸ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή.

Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ὑποβάλλονται στὴν ἀρμόδια Ἱερὰ Μητρόπολη, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ ὑπογράψει ὑπεύθυνα ὁ Ἐφημέριος, ὁ ὁποῖος συμπληρώνει τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀδείας Γάμου, ἔχοντας προσεκτικὰ ἐλέγξει τὴ γνησιότητα τῶν στοιχείων τοῦ φακέλου, δηλαδὴ τὴν ταυτοπροσωπία τῶν μελλονύμφων, τῶν γονέων (σὲ περίπτωσι ἀνηλικῶν) καὶ τῶν μαρτύρων, προκειμένου νὰ βεβαιωθεῖ τὸ ἄσχετον τῆς συγγενείας, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ ὑπογράψουν ἀπαραιτήτως ἐνώπιόν του. Ὁ Ἐφημέριος, κατὰ τὴν συμπλήρωση τῶν στοιχείων τῆς ταυτότητας τῶν μελλονύμφων στὴν οἰκεία στήλη τῆς Ἀδείας Γάμου, πρέπει νὰ βεβαιωθεῖ ὅτι οἱ εἰκονιζόμενοι στὶς ταυτότητες εἶναι τὰ ἴδια πρόσωπα μετὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀναγράφονται στὰ πιστοποιητικά καὶ ὅτι ὑπάρχει ὁμοιότητα τῆς ὑπογραφῆς τοῦ καθενὸς μετὰ τὴν ταυτότητος καὶ ὑπευθύνων Δηλώσεων.

νά συνάψει γάμο Πρώτο (Α') ή Δεύτερο (Β') ή Τρίτο (Γ') μετά του ή της, με τον όποιον ή την όποιαν ούδεμία συγγένεια έχει».

Στην προσμέτρηση του βαθμού των γάμων, βάσει της υπ' αριθμ. 2320/1982 Συνοδικής Έγκυκλίου, θα πρέπει να προσμετρώνται όλοι οι προηγουμένως τελεσθέντες και νομίμως λυθέντες γάμοι.

Ή Έπεύθυνη Δήλωση του Ν. 1599/1986

Στην επισυναπτόμενη στο πιστοποιητικό άγαμίας Έπεύθυνη Δήλωση του Ν. 1599/1986, την όποία υπογράφει αυτόπροσώπως ο άναφερόμενος στο πιστοποιητικό άγαμίας μελλονύμφος, και ή όποία θα πρέπει να άπευθύνεται προς τον έφημέριο του Έρου Ναού (τάδε) όνομαστικά, ό όποιος πιστοποιεί την άγαμία του αυτοΰντος, και όχι άπρόσωπα προς τον Έρο Νάό, δηλώνεται υπό του μελλονύμφου τό έξής:

«Διαμένω μόνιμα στην ένορία άπό του έτους..., είμαι άγαμος και (ανάλογα με την περίπτωση άπό την διάζευξή μου, ή τή χηρεία μου) μέχρι σήμερα δέν έχω τελέσει άλλο θρησκευτικό ή πολιτικό γάμο, στην Έλλάδα ή τό έξωτερικό, και προτίθεμαι να συνάψω Πρώτο (Α') ή Δεύτερο (Β') ή Τρίτο (Γ') γάμο μετά του (τάδε) ή της (τάδε), με τον όποιον ή την όποιαν ούδεμία συγγένεια έχω». Ή Έπεύθυνη αυτή Δήλωση των μελλονύμφων και ή δήλωση του άσχέτου της συγγενείας και της άγαμίας αυτών υπό των μαρτύρων, άποτελούν τά στοιχεία έπί των όποιων στηρίζεται ό έφημέριος και έκδίδει τό πιστοποιητικό Άγαμίας, διά την έκδοση της Άδείας Γάμου υπό του οικείου Μητροπολίτου.

Γιά την έκδοση πιστοποιητικού άγαμίας σέ όσους για διάφορους λόγους διαμένουν στο έξωτερικό, π.χ. φοιτητές, τουτο έκδίδεται, άφοΰ προηγουμένως προσκομισθεί ή Έπεύθυνη Δήλωση του Ν. 1599/1986 με τό περιεχόμενο που άνεφέρθη άνωτέρω, υπογεγραμμένη άπό τον ενδιαφερόμενο, θεωρουμένου του γνησίου της υπογραφής του αίτουΰντος άπό τό άρμόδιο Προξενείο της διαμονής του στο έξωτερικό.

Στην περίπτωση που έχει τελεσθεί προη-

γουμένως ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ, ιερολογούμενος ό γάμος αυτός υπό της Έκκλησίας, μεταξύ των ιδίων φυσικων προσώπων, δέν θεωρείται νέος γάμος και δέν προσμετράται. Για την έκδοση πιστοποιητικων άγαμίας στην περίπτωση αυτή άπαιτείται ή προσκόμιση έπικυρωμένου άντιγράφου της Ληξιαρχικής Πράξεως τελέσεως του Πολιτικού Γάμου, και στην Έπεύθυνη Δήλωση θα δηλώνεται έπιπλέον ότι έχει τελεσθεί πολιτικός γάμος.

Διαζευκτήριο-Γάμος έκ χηρείας

Τό Διαζευκτήριο, έκκλησιαστικό έγγραφο που λύει και πνευματικά τό γάμο μετά την έκδοση της άμετάκλητης δικαστικής άποφάσεως, πρέπει να άναγράφει την ένδειξη «ΔΙΑ ΓΑΜΟΝ» και να προσδιορίζει και τον βαθμό αυτού. Σέ περίπτωση λυθέντος πολιτικού γάμου, για την τέλεση θρησκευτικού γάμου υποβάλλεται ή Ληξιαρχική Πράξη του πολιτικού γάμου, με την ένδειξη της λύσεως αυτού, καθώς και έπικυρωμένο αντίγραφο της δικαστικής άποφάσεως, ή όποία λύει τον τελεσθέντα πολιτικό γάμο.

Στην περίπτωση κατά την όποία τό Διαζευκτήριο κατετέθη για την τέλεση πολιτικού γάμου, ζητείται βεβαίωση άπό τό Ληξιαρχείο, όπου έτελέσθη ό πολιτικός γάμος, ότι παρεκρατήθη άπό την άρμόδια ύπηρεσία του Ληξιαρχείου ως δικαιολογητικό για την τέλεση του πολιτικού γάμου ή κατατίθεται φωτοαντίγραφο άπό τό πρωτότυπο, έπικυρωμένο άπό την άρμόδια ύπηρεσία του Ληξιαρχείου.

Στις περιπτώσεις όσων πρόκειται να τελέσουν Δεύτερο (Β) ή Τρίτο (Γ) γάμο έκ χηρείας, έκτός άπό την έπικυρωμένη Ληξιαρχική Πράξη θανάτου, άπό την όποία πιστοποιείται ή χηρεία, έπισυνάπτονται: α) πιστοποιητικό ή φωτοαντίγραφο της Ληξιαρχικής Πράξεως του τελεσθέντος προηγουμένου γάμου, β) Έπεύθυνη Δήλωση του Ν. 1599/1986, στην όποία θα δηλώνεται άπό τους μελλονύμφους ότι μετά τή χηρεία τους τυγχάνουν άγαμοι, και γ) τά πιστοποιητικά άγαμίας τους.

(συνεχίζεται)

Ἀπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές και ἄλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

594. Γιατί τὸ Εὐαγγέλιο κατὰ μὲν τὴν θεία λειτουργία διαβάζεται ἀπὸ τὸν διάκονο, καθ' ὅλες δὲ τὶς ἄλλες ἀκολουθίες τῶν μυστηρίων κλπ. διαβάζεται ἀπὸ τὸν ἱερέα ἢ καὶ τὸν ἀρχιερέα; (Ἐρώτηση π. Π.Μ.)

Στὴν ἀπάντηση στὴν ὑπ' ἀριθμ. 508 ἐρώτηση, ποῦ ἀφοροῦσε στὸ ἄν τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος τῆς Προηγιασμένης τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος προτάσσεται τὸ «Καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιοθῆναι...» ἢ μόνον τὸ «Σοφία, ὀρθοί...», προσπαθήσαμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὸν διχασμὸ ποῦ παρατηρεῖται στὴν παράδοση ἀπὸ τὸ ποιὸς ἀρχικῶς ἦταν ὁ ἀναγνώστης τῆς περικοπῆς. Ἄν δηλαδὴ ἦταν ὁ διάκονος –ὅπως στὴ θεία λειτουργία–, παρεῖλκε ἢ εἰσαγωγὴ τῆς ἀναγνώσεως μὲ τὸ «Καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιοθῆναι...». Ἄν ὅμως ἦταν ὁ ἱερεὺς, ὅπως στὶς ἐκτὸς θείας λειτουργίας ἀναγνώσεις τοῦ εὐαγγελίου, τότε εἶναι πολὺ λογικὴ καὶ ἐπιβεβλημένη ἢ παρέμβαση τοῦ διακόνου γιὰ νὰ ἐπιστήσει τὴν προσοχὴ τοῦ λαοῦ γιὰ τὴν παρεμβολὴ αὐτή, ποῦ στὶς ὡς ἄνω τρεῖς περιπτώσεις ἦταν –καὶ εἶναι– ἀσυνήθιστη καί, τρόπον τινά, «ἀπρόβλεπτη». Δὲν προηγεῖται δηλαδὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος, οὔτε ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα, ὅπως στὶς λειτουργίες, οὔτε διπλὸ προκείμενο, ὅπως στὸν ὄρθρο. Πράγματι, εἶδαμε σ' ἓνα πολὺ σοβαρὸ καὶ ἀξιόπιστο μάρτυρα τῆς Ἁγιοταφικῆς παραδόσεως, στὸ *Τυπικὸ* τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ ἔτους 1122 (κῶδ. τιμίου Σταυροῦ Ἱεροσολύμων 43) τὰ *Εὐαγγέλια* στὶς τρεῖς αὐτὲς περιπτώσεις νὰ διαβάζονται, κατὰ μὲν τὸν ἑσπερινὸ –*Προηγιασμένη* τῆς Μεγάλης Τρίτης ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Πατριάρχη, κατὰ δὲ τὴν Μεγάλην Δευτέρα καὶ Μεγάλην Τετάρτη ἀπὸ τὸν ἀρχιδιάκονο ἢ ἀπὸ διάκονο. Τὸ ἀνωτέρω *Τυπικὸ* σώζεται μόνον μερικῶς, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἑσπερινὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων μέχρι τὸ Σάββατο τῆς Διακαινησίμου. Σ' ὅλες τὶς ἀναγνώσεις τῶν εὐαγγελικῶν περικοπῶν, ποῦ προβλέπονται κατὰ τὶς ἡμέρες αὐτὲς στοὺς ἑσπερινούς, στοὺς ὄρθρους στὴν θεία λειτουργία, στὴν λιτανεὶα τῶν βαΐων, στὸν καθαγιασμὸ τοῦ μύ-

ρου καὶ στὸν νιπτῆρα κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτη, κατὰ τὴν ἀκολουθία τῶν ἀγίων παθῶν καὶ κατὰ τὶς μεγάλες ὥρες τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, παρατηρεῖται ἡ ἴδια μὲ τὶς Προηγιασμένες τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν ἐν πολλοῖς ἀνεξήγητη ποικιλία ὡς πρὸς τὸν ἀναγνώστη-εὐαγγελιστὴ. Ἄλλοτε διαβάζει τὴν περικοπὴ ὁ ἀρχιδιάκονος ἢ διάκονος, ἄλλοτε, παρόντων πολλῶν διακόνων, ὁ ἴδιος ὁ πατριάρχης ἢ ὁ πρωτοπαπᾶς ἢ ὁ δευτεράριος (ἱερεὺς). Ἡ γενικῶς, πάντως, ἰσχύουσα πράξις εἶναι περίπου ἡ σημερινὴ μὲ διάφορες παραλλαγές καὶ ἐξαιρέσεις. Ὅτι δηλαδὴ στὴ μὲν θεία λειτουργία τὸ Εὐαγγέλιο διαβάζεται ἀπὸ τὸν διάκονο, στὶς ἄλλες δὲ περιπτώσεις, ἑσπερινούς, ὄρθρους, λιτανεῖες, νιπτῆρα, μεγάλες ὥρες κλπ. ἀπὸ τὸν πατριάρχη-ἐπίσκοπο ἢ ἱερέα, ἔστω καὶ ἂν συμμετέχουν στὴν ἀκολουθία διάκονοι.

Κατὰ τὴν σχετικῶς νεωτέρα πράξις, ποῦ ἡ τέλεση τῶν ἱερῶν μυστηρίων ἢ ἱερῶν τελετῶν, ὅπως βαπτίσματος, γάμου, ἀγιασμῶν, λιτανειῶν, νεκρωσίμου ἀκολουθίας κλπ., ἔχει ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὴν θεία λειτουργία, μὲ τὴν ὁποία ἀρχικῶς ἦταν συνδεδεμένη, τὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα διαβάζεται ἀπὸ τὸν πρῶτο λειτουργὸ –τὸν ἐπίσκοπο ἢ τὸν πρῶτο ἱερέα– ἢ σὲ περίπτωσις περισσοτέρων ἀναγνωσμάτων, ὅπως στὸ *εὐχέλαιο* ἢ στὴν ἀκολουθία τῶν ἀγίων παθῶν, ἀπὸ τὸν πρῶτο-ἐπίσκοπο ἢ πρωθιερέα, καὶ στὴν συνέχεια κατὰ τάξιν ἀπὸ τοὺς λοιπούς. Ἡ πράξις αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ λύση-κλειδί τοῦ ἐρωτήματός μας, ἂν δὲν ἦταν σχετικῶς μεταγενεστέρα καὶ ἂν δὲν ἔχει τὴν αἰτία στὴν σπανιότητα τῶν διακόνων, ποῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἦταν σύνθητες φαινόμενο. Ὁ ἱερεὺς δηλαδὴ, μὴ ὑπάρχοντος διακόνου, ἔλεγε στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ εὐαγγέλιο, ὅπως στὴ θεία λειτουργία, καὶ αὐτὸ τελικὰ ἐπεκράτησε ὡς ἡ κανονικὴ τάξις.

Ἴσως, ὅμως, ἡ λύση στὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα βρίσκεται ἄλλοῦ. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἀποτελεῖ ἓνα ὑψίστης σημασίας γεγονός, ἀποκάλυψη τοῦ θελή-

ματος του Θεού, πού γίνεται με κάθε επίσημότητα, κορυφαίο σημείο της συνάξεως της έκκλησίας, έξαγγελία των θείων και μακαρίων βουλήσεων και βουλών του Θεού, κατά τον άγιο Μάξιμο τον Όμολογητή (Μυσταγωγία ι') «παρουσία του Υιού του Θεού» και Θεοφάνεια, κατά τον άγιο Γερμανό Κωνσταντινουπόλεως (Ίστορία έκκλησιαστική και μυστική θεωρία), άφοϋ «έκεϊνος (ό Χριστός) δια του Εύαγγελίου όραται φθειγγόμενος», κατά τον άγιο Συμεών Θεσσαλονίκης (Έρμηνεία ξθ'). Έτσι, ή ανάγνωσή της θα ταίριαζε περισσότερο να γίνεται από τον ίδιο τον λειτουργό και τον πρώτο της συνάξεως ιερέα, παρά από τον διάκονο. Είναι πολύ πιθανόν ότι στις περιπτώσεις ανάγνωσης εύαγγελικής περικοπής έκτος λειτουργίας διασώθηκε ή άρχαιότερα και, κατά τα άνωτέρω, πιο όρθή πράξη, ή, τουλάχιστον, ή άναμενομένη ως φυσικότερα πράξη. Πώς όμως να έρμηνευθεί ή παρέμβαση του διακόνου και ή ανάγνωση από αυτόν της εύαγγελικής περικοπής κατά την θεία λειτουργία από τον άμβωνα, πράξη άπόλυτα και άναντίρρητα μαρτυρημένη;

Κατά πάγιο κανόνα, σε όρισμένες ιερώτατες και μη έπαναλαμβανόμενες συχνά περιπτώσεις, διασώζονται παλαιότατα λειτουργικά έθη, πού μπορούν να μάς προσανατολίσουν στη λύση πολλών τελετουργικών έρωτημάτων. Έν προκειμένω: Στο Τυπικό του ναού της Άναστάσεως, πού μνημονεύσαμε στην άρχή, στο σχεδόν σύγχρονό του (του έτους 1131) Τυπικό της Μονής του Σωτήρος Μεσσήνης (κώδ. Μεσσήνης 115) και στο κατά διακόσια περίπου έτη παλαιότερο Τυπικό της Μεγάλης Έκκλησίας, της Άγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως (κώδ. τιμίου Σταυρού 40 και Πάτμου 266) για το εύαγγελικό ανάγνωσμα της θείας λειτουργίας του Πάσχα (Ίωάν. α', 1-17), υπάρχει ή έξης διαφωτιστική τυπική διάταξη: «Εύαγγέλιον κατά Ίωάννην, ή άρχή. Λέγει ό διάκονος τό ρωμαϊον (τό λατινικό δηλαδή) και μετά την συμπλήρωσιν του ρωμαίου εύαγγελίου έρχεται ό πατριάρχης. “Έν άρχή ην ό Λόγος”. Ό διάκονος έστώς έν τῷ άμβωνι, προσυπακούων λέγει τρανότερον τά υπό του πατριάρχου άναγνωσκόμενα μέχρι συμπληρώσεως» (Τυπικόν Άγίας Σοφίας). «Δέον γινώσκειν, ότι όφείλει ό πατριάρχης (Ίεροσολύμων) άναγινώσκειν τό εύαγγέλιον τουτο έν τῷ συνθρόνῳ αὐτοῦ και ό άρχιδιάκων επί τον άμβω-

να και ει τι λέγει ό πατριάρχης, λέγει αὐτό και ό άρχιδιάκονος έως τέλους του εύαγγελίου» (Τυπικόν Ναού Άναστάσεως). Και «άναγινώσκειται δέ τουτο (τό εύαγγέλιο του Πάσχα) ένδον του βήματος παρά του προεστῶτος ή του πρώτου προεσβυτέρου έν τῷ συνθρόνῳ. Έξωθεν δέ έν τῷ άμβωνι άντιφωνείται παρά του διακόνου, τον αὐτόν λόγον λέγοντος αὐτοῦ όνπερ έκεϊνος ένδοθεν» (Τυπικόν Σωτήρος Μεσσήνης). Βέβαια, πρόκειται για μια έκτακτη πράξη, πού δέν γίνεται μόνο για λόγους πανηγυρικούς, αλλά και για πρακτικούς. Να είναι δυνατό να άκουσθαι ή περικοπή κατά μια μεγάλη σύναξη, όπως αυτή της Κυριακής του Πάσχα. Τότε δέν ύπήρχαν τεχνικά μέσα για να τό έπιτύχουν, όπως σήμερα. Ό διάκονος ήταν νέος και ό άμβων στο μέσον του ναού. Έτσι φαίνεται έπεκράτησε τό εύαγγελικό ανάγνωσμα, για τους άνωτέρω λόγους, να λέγεται κατά τις μεγάλες συνάξεις από τον διάκονο για λόγους, άρχικως τουλάχιστον, άκουστικούς και μόνο. Άπόδειξη αὐτοῦ είναι και ή ανάλογη διπλή ανάγνωση του εύαγγελίου από τον πρώτο ή τον έπίσκοπο, κατά την άρχική παράδοση, και ή έπανάληψη των λόγων της περικοπής από τον διάκονο κατά τις λιτανείες, στις όποιες μετείχε πολυς λαός. Αυτό μαρτυρείται από τό Τυπικόν της Μεγάλης Έκκλησίας για την λιτανεία της 25ης Σεπτεμβρίου στην Κωνσταντινούπολη κατά την άνάμνηση «των μετά φιλανθρωπίας γενομένων φόβων και πρό της άναστάσεως την άνάστασιν δεϊξάντων» («Και λαμβάνει ό πατριάρχης τό εύαγγέλιον και έκφωνεί. “Έκ του κατά Λουκάν”, κεφ. πγ'... Και του πατριάρχου άναγινώσκοντος, ό διάκονος, πλησίον αὐτοῦ έστώς, έκφωνεί κράζων τά λεγόμενα, οὕτως: “Τῷ καιρῷ έκεινω άνέβη ό Ίησοῦς εις πλοϊον...”». Πρβλ. και λιτανεία 5ης Ίουνίου, επί τη μνήμη έπιδρομής των βαρβάρων-Άβάρων επί Ήρακλείου στις 6 Ίουνίου 617). Τα ίδια προβλέπει και τό Τυπικόν της Άγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης για την λιτανεία της Ίνδικτου (1η Σεπτεμβρίου): «Ένταῦθα (κατά τό Άλληλουία) λαμβάνει ό μέγας χαρτοφύλαξ καιρόν μέλλων λέγειν σύν τῷ άρχιερεί τό εύαγγέλιον... Του διακόνου λέγοντος “Έν σοφία πρόσχωμεν”, άρχεται ό άρχιερεύς άναγινώσκειν τό εύαγγέλιον. Δέχεται δέ ό μέγας χαρτοφύλαξ τά έκ του άρχιερέως λεγόμενα, λέγων και αὐτός τά αὐτά καθ' έκάστην στιγμήν» (κώδ. Άθηνων 2047, φ. 84ν).

Ένας άφανής άγιος Ίερέυς

Γράμματα πολλά δέν έμαθε, μέ δυσκολίες τελείωσε τὸ σχολαρχεῖο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, βαδίζοντας καθημερινῶς δύο καὶ πλέον ὥρες γιὰ τὴν πλησιέστερη κωμόπολη, ὁ Εὐθύμιος. Ἀπὸ μικρὸς ἀγαποῦσε τὴν Ἐκκλησία βοηθώντας σάν παπαδάκι τὸν εὐλαβῆ παπποῦ του στὴν ψαλτικὴ. Ἔτσι ἔμαθε τὴν τάξη τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγχρόνως νὰ ψάλλει. Κι ὅταν ἔφυγε γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ ὁ παππούς, ἔμεινε μοναδικὸς ψάλτης τῆς Ἐκκλησίας ὁ Εὐθύμιος. Ἔτσι τὸν συνάντησε σὲ μία περιοδεία του ὁ Ἐπίσκοπος τῆς περιοχῆς. Ὁριμος πλέον ὁ Εὐθύμιος, καλὸς οἰκογενειάρχης μέ τρία παιδιά ἕως τότε, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς τοῦ χωριοῦ λόγῳ γῆρατος καὶ ἀσθένειας ἀπεχώρησε, οἱ χωρικοὶ ζητοῦν ἱερέα ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο. Καὶ ποιὸν προτείνετε γιὰ παπᾶ ἐσεῖς; Ρωτᾷ ὁ Δεσπότης καὶ ὄλοι σχεδὸν μέ ἕνα στόμα λέγουν: «τὸν ψάλτη μας». Ἔτσι μέ τίς πιέσεις τῶν χωρικῶν καὶ τὴν ἐμμονὴ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ παρὰ τίς διαμαρτυρίες τοῦ Εὐθυμίου, ὅτι θεωρεῖ τὸν ἑαυτοῦ ἀνάξιο καὶ ἀκατάλληλο γιὰ ἕνα τόσο μεγάλο Ὑποῦργημα, χειροτονήθηκε ἱερεὺς τοῦ χωριοῦ πρὸς χαρὰν ὄλου τοῦ χωριοῦ. Τώρα, πλέον ἐκτελοῦσε τὰ ἱερατικά του καθήκοντα. Κάθε πρωὶ καὶ βράδυ, μέ φόβο Θεοῦ κτυποῦσε τὴν καμπάνα κάνοντας τὸν Ὁρθρο καὶ τὸν Ἑσπερινό. Πρᾶος, καλοσυνάτος, ἀγαπητὸς πρὸς ὄλους, ἀφιλοχρήματος ἀρκεῖτο στὸν μικρὸ μισθό του καὶ στὰ λίγα ἔσοδα ποῦ ἀπεκόμιζε, ὅταν καλλιεργοῦσε τὰ χωράφια του. Ὡς καὶ γιὰ μεροκάματο πήγαινε, γιὰ νὰ θρέψει τὴν πολυμελῆ οἰκογένειά του, ἔξι παιδιά τώρα. Ὁ Ἐπίσκοπος, ἐκτιμώντας τὴν σύνεσή του καὶ τὴν καλὴ του φήμη, τὸν ἔκανε καὶ πνευματικό. Ἔνα πλήθος κόσμου ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τὰ γύρω χωριά πήγαιναν γιὰ ἐξομολόγησι στὸν πατέρα Εὐθύμιο. Καὶ τὸ κήρυγμα δέν παρέλειπε κάθε Κυριακὴ διαβάζοντας ἀπὸ κάποιον ὀρθόδοξο περιοδικὸ μὴ σύντομη ὁμιλία. Ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά, γιὰ νὰ τὰ συγκεντρῶνει στὸ κατηχητικό, εἶχε ἕνα δικό του τρόπο, μέ τραγούδια καὶ ψαλμωδίες, μέ καραμέλες καὶ λουκούμα καὶ εἰκονίτσες.

Νὰ καὶ ἕνα γεγονός, ὅπου φάνηκε τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του. Γείτονα στὸ χωράφι του εἶχε ἕναν πλεονέκτη καὶ καταπατητῆ, τὸν κύρ Γιάννη, ὁ ὁποῖος δέν δίστασε νὰ μεταθέσει τὸν πρόχειρο φράχτη ποῦ χώριζε τὰ σύνορα καὶ νὰ τοῦ πάρει μιὰ λωρίδα ἀπὸ τὸ χωράφι του, τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ τὸν δεύτερο χρόνο. Τί νὰ κάνει τώρα, σκέφτηκε ὁ πατήρ Εὐθύμιος. Ἄν τοῦ πεί κάτι, θὰ ἀρχίσει τίς βλαστήμιες καὶ τίς βρισιές, δέν ἔπαιρνε ἀπὸ λόγια, ὅπως τὸ ἔκανε καὶ μέ ἄλλους γείτονες. Τὰ ἀφήνω στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, εἶπε στὴν πρεσβυτέρα του καὶ τὸν μεγάλο γιό

του ποῦ διαμαρτύρονταν. Καὶ νὰ, ἕνα πρωὶ λέγει στὸν μεγαλύτερο γιό του: Πᾶμε στὸ χωράφι μας νὰ τακτοποιήσουμε τὸ φράκτη στὸ σύνορο. Ἀφοῦ ἔφτασαν στὸ χωράφι, λέγει στὸν γιό του: Πάρε τὸν συρμάτινο φράκτη καὶ νὰ τὸν μεταθέσεις ἀκόμη ἕνα περίπου μέτρο, ἀφήνοντας στὸν γείτονα μιὰ λωρίδα ἀπὸ τὸ χέρσο χωράφι του. Ἐκπληκτος ὁ γιὸς του ἀρχισε νὰ διαμαρτύρεται: Πατέρα, ἐσύ θὰ χαρίσεις, ὅπως πᾶς, ὄλο τὸ χωράφι στὸν γείτονα. Κάνε ὅπως σοῦ εἶπα, παιδί μου, ἔχω τὸν λόγο μου ἐγώ, μὴν στεναχωρεῖσαι. Καὶ ἐπέστρεψαν πάλι στὸ σπίτι τους. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ νὰ σου ὁ κύρ Γιάννης στὸ σπίτι τοῦ παπᾶ.

– Καλημέρα παπαδιά. Ἔτσι ἀνήσυχος καὶ παραγμένος ρωτᾷ τὴν πρεσβυτέρα: Ποῦναι ὁ παπα-Θύμιος; τὸν θέλω.

– Καθίστε κύρ Γιάννη, νὰ σᾶς κάνω καφέ, ὡς νὰ ἔρθει ὁ παπα-Θύμιος, ποῦ τὸν ζήτησαν σὲ ἕνα σπίτι, δέν θ' ἀργήσει νὰ ἐπιστρέψει.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ παπαδιά ἐτοίμασε καὶ τοῦ πρόσφερε τὸν καφέ. Αὐτὸς πήρε μιὰ ρουφηξιὰ, σάν νὰ ἐκάθετο στὰ κάρβουνα. Νάσου καὶ προβάλλει ὁ παπᾶς χαρούμενος καὶ λέει: Δόξα τῷ Θεῷ, ἐλευθερώθηκε ἡ κυρία Ἐλένη ποῦ ὑπέφερε στὸν τοκετό, μέ τίς εὐχές τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ἀπέκτησε ἀγοράκι.

– Καλῶς τὸν κύρ Γιάννη, καλημέρα. Ἡ οἰκογένεια εἶναι καλά; Τὰ ζωντανὰ ἐπίσης;

Χωρὶς ἄλλη ἀπάντησι: Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ μοῦ ἔκανες παπα-Θύμιο; Ρωτᾷ πικραμένος ὁ κύρ Γιάννης.

– Τί ἀγαπητέ μου Γιάννη; Νὰ τὸ διορθώσουμε.

– Ἐγὼ παπα-Θύμιο, δύο χρόνια τώρα σοῦ κλέβω τὸ χωράφι κι ἐσύ οὔτε νὰ διαμαρτυρηθεῖς, οὔτε νὰ φωνάξεις, ἀλλὰ μοῦ ἀφήνεις μιὰ λωρίδα. Πᾶμε τώρα γρήγορα νὰ διορθώσω αὐτὴ τὴν ἀδικία, δέν τὴν ἀντέχω.

– Καλὰ κύρ Γιάννη μου, κάνε μόνος σου ὅ,τι νομίζεις σωστό. Ἄλλωστε χῶμα εἶναι ἡ γῆ, καὶ ὄλα ἐδῶ μένου. Μόνον, ἀγαπητέ μου, μιὰ χάρη σοῦ ζητῶ, νὰ σέ βλέπω πὸ τακτικὰ κι ἐσένα καὶ τὴν οἰκογένειά σου στὴν Ἐκκλησία. Ἀσπάστηκαν ἔτσι ἀδελφικὰ στὸ μέτωπο, δέν τὸν ἄφησε νὰ ἀσπαστεῖ τὸ χέρι του ὁ παπᾶ Εὐθύμιος. Τοῦ εἶπε: Ἐχε τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ! Καὶ τὸν κατευδῶσε ὁ καλὸς ἱερέας. Καὶ ὄλα ἄλλαξαν ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη. Ὁ κύρ Γιάννης ἔβαλε μόνος του τὸν φράκτη στὰ παλαιὰ του σύνορα, ἀλλὰ καὶ εἶναι τακτικὸς στὴν ἐκκλησία μέ τὴν οἰκογένειά του. Καὶ διαλαλεῖ παντοῦ, σὲ γνωστούς καὶ ἀγνωστούς: Στὸ χωριὸ μας ἔχουμε ἕναν ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ, ἕναν Ἄγιο, τὸν παπα-Θύμιο!

Δ.Γ.Α.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Τῶν Σεβ. Μητροπολίτου Χαλκίδος κ. Χρυσοστόμου
καὶ Ἀρχιμ. Ἰγνατίου Σωτηριάδη

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΕ' ΛΟΥΚΑ (27-1-2002)

(Λουκ. ιθ', 1-10)

Ὁ φόβος τῆς γελουποιήσεως ἴσως νὰ ἦταν ἡ σκληρότερη δοκιμασία τῆς πίστεως τοῦ Ζακχαίου, ὁ ὁποῖος σκαρφαλώνει σ' ἓνα δένδρο, γιατί θέλει νὰ δῆ τὸν Χριστό.

Ὁ φόβος τῆς κριτικῆς καὶ τῆς γνώμης τῶν ἄλλων πολὺ συχνὰ ἐμποδίζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ πράξουν σημαντικὰ πράγματα στὴ ζωὴ τους.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι περισσότερο ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ κριτικὴ φοβόμαστε μήπως γελᾶσουν οἱ ἄλλοι εἰς βάρος μας.

Ἡ σκέψη ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς ὑποταγμένος στὴν κρίση τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι ἀπαιτοῦν ὑποταγὴ καὶ συσχηματισμό, μὲ ἀντιπαροχὴ τὸν ἔπαινο τῆς ματαιοδοξίας εἶναι μίᾳ ὁδὸς ὑπερβάσεως καὶ ἐλευθερίας.

Υπάρχει ὡστόσο καὶ ἡ ὁδὸς τῆς ταπεινοφροσύνης, ἡ ὁποία γεννιέται μέσα μας ἀπὸ τὴ σκέψη τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πολλῆς του ἀγάπης, πού μᾶς ἀφήνει τὴν αἴσθησή του χρέους, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ἐξοφληθῇ.

Αὐτὴ ἡ ταπείνωση νεκρώνει τὸ κοσμικὸ μας φρόνημα καὶ μᾶς οδηγεῖ νὰ μένουμε ἀσυγκίνητοι στὸν ἔπαινο τοῦ πλήθους καὶ ψυχραῖμοι στοὺς ἐλέγχους του.

Αὐτὴ ἡ ταπείνωση μᾶς κάνει νὰ ἀφήνουμε τὸν ἑαυτό μας μπροστὰ στὴν κρίση τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συνειδήσεώς μας.

Φαίνεται πὼς ὁ Ζακχαῖος διέθετε μὴ τέτοια ταπείνωση, γι' αὐτὸ καὶ ἀγνόησε τίς κοινωνικὲς σκοπιμότητες. Ἀποδεσμεύθηκε ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη. Ἦταν ἀποφασισμένος νὰ δῆ τὸν Θεό, νὰ ζήσει τὴν «ἀνακάλυψη» τοῦ Ζῶντος Θεοῦ.

Κι' αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία Του ἐκπληρώθηκε ἀπὸ Ἐκεῖνον πού τὸν ὀνόμασε στοργικὰ «υἱὸ Ἀβραάμ», παρὰ τίς χαλεπὲς ἀμαρτίες του.

Ὁ ἄνθρωπος σώθηκε ἀπὸ αὐτὴ τὴ συνάντησή!
Ἄλλαξε ζωὴ! Μετενόησε!

Μήπως καὶ αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ θὰ ἔμεινε ἀσχολίαστη ἀπὸ τὸ πλῆθος; Μήπως οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔπαναν νὰ τὸν κρίνουν καὶ νὰ τὸν κατακρίνουν καὶ νὰ τὸν γελοῦν γιὰ τὴν ἀλλαγὴ του;

Αὐτὲς τίς κρίσιμες ὥρες τῆς ζωῆς πόσο χρήσιμο εἶναι νὰ θυμόμαστε τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου.

«Οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν» (Λουκ. στ', 25).

«Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν...» (Λουκ. στ', 21)

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΖ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ (17 -2-2002)

(Ματθ. ιε' 21-28)

Ἡ Χαναναία γυναίκα πού φωνάζει μ' ὄλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς της πίσω ἀπ' τὸν Κύριο καὶ τοὺς μαθητὲς του ζητᾷ μίᾳ χάρη, ζητᾷ τὸ θαῦμα, ζητᾷ τὴ ζωὴ!

Γνωρίζει τὸ Χριστὸ ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναγνωρίζει: «υἱὲ Δαυὶδ». Ζητᾷ ἐλεημοσύνη, σίγουρη γιὰ τὴν ἀναπόκριση. Χτυπᾷ τὴν πόρτα τοῦ οὐρανοῦ καὶ καταδιώκει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ: «ἐλέησόν με!»

Ὁ Χριστὸς, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς δὲν ἀπαντᾷ. Τὴ δοκιμάζει. Τὴν ἀποθαρρύνει. Τῆς ἀποκλείει τὴν εὐεργεσία... Καὶ τώρα;

Ἐκείνη πέφτει στὰ πόδια του παρακαλᾷ: «Κύριε, βοήθει μοι!» Ἐκεῖνος τὴν προσβάλλει, τὴν ἀπωθεῖ, τὴν προκαλεῖ. Ἐκείνη ὅμως γνωρίζει καλὰ ὅτι «τῶ αἰτοῦντι δοθήσεται καὶ τῶ κρούοντι ἀνοιγήσεται», κι' ἔτσι ἀρκεῖται καὶ στὰ ψίχουλα τοῦ θείου ἐλέους...

Τότε ὁ Θεὸς θαυμάζει, ἀναγνωρίζει τὸ μέγεθος τῆς πίστεως καὶ ἀπαντᾷ μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ του ιδιότητα, τὴν ἴδια του τὴν οὐσία: τὴν ἀγάπη: «γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις!»

Ἄπειρη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ! Τεράστια ὅμως καὶ ἡ δύναμη τῆς πίστεως τοῦ ἀνθρώπου...

Ἡ κραυγὴ τῆς Χαναναίας εἶναι ἡ δικὴ μας κραυγὴ: ἡ κραυγὴ τῆς μοναξιάς, τῆς ἀπελπισίας, τῆς ἀπόγνωσης μέσα στὰ σκοτάδια τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κόσμου! Θέλουμε τὴν εἰρήνη, τὴ σωτηρία, τὴ χαρὰ, συχνὰ ὅμως δὲ γνωρίζουμε τὸν τρόπο νὰ τίς ἐπιζητοῦμε... Μόνοι στὸ διάβα τοῦ χρόνου, στοὺς πειρασμοὺς τῆς καθημερινότητος χάνουμε τὸ πολικὸ ἀστέρι, τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό!

Χρειάζεται ἐπιμονὴ στὸν ἀγώνα, ὑπομονὴ στὴν πορεία, πίστη τὴν ὥρα πού χάνονται ὅλα! Μᾶς τὰ διδάσκει ἡ ταπεινὴ Χαναναία: ἡ ἐνοχλητικὴ, ἡ ἄκομψη στοὺς τρόπους ἀλλὰ μεθοδικὴ καὶ ἀγωνίστρια ἀπαράμιλλη ἡ ὀλιγαρκὴς τῆς ζωῆς αὐτῆς. Τῆς φτάνουν τὰ ψίχουλα, τὰ ψίχουλα τοῦ Χριστοῦ, τὰ ψίχουλα τοῦ θείου ἐλέους... Γιατί μ' αὐτὰ τροφοδοτεῖται ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ κερδίζεται ἡ αἰώνια ζωὴ!

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Γράφει ο Μανώλης Μελινός

Κλινών άστυ!

Είναι κοινή ή όμολογία του μισού πληθυσμού της χώρας μας: Αυτόκαταστρεφόμαστε! 5.000.000 άνθρωποι «ζούν» στην πρωτεύουσα. Οί συνθήκες άθλιες. Τα άποτελέσματα τρισάθλια. Με τον όργανισμό του μπετόν, έπιτεθήκαμε βάνανσα στην άρμονία της φύσης. Όπως είναι λογικό, άντέδρασε. 'Η βία φέρνει άντιβία. 'Η φύση στενάζει, στασιάζει και μās έκδικείται! Τό άγχος στην ήμερήσια διάταξη.

Όλοι κάθε χρόνο περιμένουμε τις «άλκυονίδες μέρες» μας. Κάποιοι βρίσκουν χρόνο να καταφύγουν στη γενέτειρα. Έπιστρέφουμε νοσταλγοί στα μητρικά χώματα. Άνταίοι του 21ου αιώνας. Έπιστρέφουμε με χίλιες δυό ιδέες γι' άναθεώρηση της ζωής.

Ναί, ή φειτηνή μας έξοδος ήταν και είναι μια εύκαιρία. Εύκαιρία να πλησιάσουμε περισσότερο τον Θεό και τον έαυτό μας. Να συμπιλωθούμε μαζί τους... Όχι ότι στο κέντρο δέν υπάρχουν άνάλογες δυνατότητες. Όμως, στην ήρεμη άτμόσφαιρα του έξωκκλησιού, τα πράγματα είναι πολύ πιό δυνατά. Άντίθετα, στην πρωτεύουσα έχουμε συνεχώς σκυμμένο τό κεφάλι στο άντικείμενο του βιοπορισμού. Σπάνια «κοιτάμε ψηλά» ή και καθόλου. Άναγκαζόμαστε ίσως μόνο, όταν όριζοντιωνόμαστε στο κρεβάτι του πόνου...

Στό χέρι μας όμως δέν είναι να πάψει την έπόμενη περίοδο ή Άθήνα να είναι ένα νοσοκομείο 5.000.000 κλινών; Ένα «κλινών άστυ»;

Ψηφιδωτό με μονόχρωμες ψηφίδες...

Τό 2001, άνακηρύχθηκε από την Εύρωπαϊκή Ένωση έτος εύρωπαϊκών Γλωσσών. Θυμόμαστε την πρωτοβουλία του Γάλλου ύπουργού κ. Λαμασάρ πρό έτών, όπως άνεγράφη σ' έγκριτη έφημερίδα, σύμφωνα με την όποία οί γλώσσες της Εύρωπαϊκής Ένώσεως καλόν θα ήτο να περιορισθουν σε πέντε, αυτές των μεγάλων έταίρων-κρατών! Ό διακεκριμένος γλωσσολόγος 'Ιω. Παυλάκης άναγνωρίζει ότι

όντως ύπάρχει γλωσσικό-μεταφραστικό πρόβλημα σήμερα στην Εύρωπαϊκή Ένωση. Τό να γίνει όμως τό μωσαϊκό των δεκαπέντε ψηφιδων-χρωμάτων, μια έλλειπτική εικόνα πέντε μόνο άποχρώσεων, είναι καταστατικώς άνεπίτρεπτο, ού μήν αλλά πολιτικώς θανάσιμο και πολιτιστικώς. Φαντασθείτε ένα ψηφιδωτό με μονόχρωμες ψηφίδες!...

Ίδιαιτέρως για την έλληνική γλώσσα θα ήταν ή έσχάτη άσέβεια, άφοϋ είναι ή μητέρα και τροφός όλων των εύρωπαϊκών γλωσσών, τό 15-40% των λέξεων των όποιων έχει προέλευση έλληνική!...

Οί γλωσσικές ιδιαιτερότητες έκφράζουν και τις πολιτιστικές ιδιομορφίες που πρέπει να είναι σεβαστές, έφ' όσον πιστεύουμε στον δημοκρατικό άνθρωπιστικό πλουραλισμό.

Τό 2001 όνομάστηκε τό «έτος εύρωπαϊκών γλωσσών». Έλπίζουμε κι εύχόμαστε με τό νέο έτος να έχει γίνει βίωμα και δίδαγμα και σύνθημα μεταξύ των Εύρωπαίων ό άλληλοσεβασμός, ή άλληλοκατανόηση, ή άλληλογνωριμία -όχι έπιφανειακά, χρηστικά- ουσιαστικά και ποιοτικά. Είναι δεδομένο ότι όλα αυτά ξεκινούν από την γλωσσική έπικοινωνία...

Τό «μονοστηλάκι»!

Έχουν και τα «ψιλά» των έφημερίδων τη σημασία τους. Μερικές μάλιστα φορές σημαντικότερη από τα έξάστηλα της πρώτης σελίδας.

Οί άνθρωπινες σχέσεις κατέχουν την πρώτη θέση -άπό πλευράς σημασίας- στις προτιμήσεις των Θεσσαλονικέων, ένω στο χαμηλότερο σκαλοπάτι των προτιμήσεών τους βρίσκεται ή έθελοντική συμμετοχή στην Όλυμπιάδα. Σύμφωνα με τα άποτελέσματα έρεύνης με θέμα «πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης 2001: Σύγχρονα προβλήματα και προοπτικές», οί Θεσσαλονικείς στέκονται άποκλειστικά σε θέματα ποιότητας ζωής.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ στιγμιότυπα

Φωτογραφίες: Χρήστου Μπόνη

Από τη Θεία Λειτουργία του Ἁγίου Ἰακώβου
του Ἀδελφοθέου στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ
Ἀθηνῶν (30.12.2001) ➡

➡ Ἐπίσκεψη ἀγάπης τοῦ Μακαριωτάτου
στὸ Νοσοκομεῖο Παιδῶν «Ἁγία Σοφία»
(18.12.2001)

➡ Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος εὐλογεῖ
τοὺς ἀλλοδαποὺς μαθητὲς
τοῦ 55ου Δημοτικοῦ Σχολείου Ἀθηνῶν
(18.12.2001)

➡ Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Μακαριωτάτου
στὸ 4ο Γυμνάσιο Ἀθηνῶν (18.12.2001)

➡ Ἐπίσκεψη τοῦ Ὑφυπουργοῦ Ἐξωτερικῶν
κ. Ἰωάννου Μαγκριώτη στὴν Ἱερά Ἀρχιεπι-
σκοπή Ἀθηνῶν (21.12.2001)

← Από την κοπή της Πρωτοχρονιάτικης πίτας στην Ίερά Σύνοδο (31.12.2001)

Κοπή Πρωτοχρονιάτικης πίτας στην Ίερά Αρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν → (31.12.2001)

← Κάλαντα Χριστουγέννων από τὸ Σῶμα Ἑλλήνων Προσκόπων (24.12.2001)

Πρωτοχρονιάτικα κάλαντα ἀπὸ τὸν ὄμιλο Βρακοφόρων Ρεθύμνου → (31.12.2001)

← Ἐκδήλωση μὲ θέμα: «Ἐπικοινωνιακές παρεμβάσεις» τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Δημοσίων Σχέσεων (20.12.2001)

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΛΩΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.
Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE
ΤΗΛ.: 7218308, FAX.: 7218336
ISSN 1105-7203

PORT
PAYÉ
HELLAS

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Αριθμ. Συμβολής
11800100000008

